

Nr 1 1993 30 kronor
(befriad från moms)

vi mänskor

TEMA:
KVINNORNA
ÄR PÅ GÅNG

– mot orättvisor och förtryck

Vi Mänskor

ges ut av **Svenska Kvinnors Vänsterförbund**
med fyra nummer per år.

För åsikter som framförs i artiklarna
svarar respektive författare.

Redaktionen förbehåller sig rätten att
redigera inkommet material,
och ansvarar endast för beställt material.

Redaktionsadress:

Linnégatan 21, 413 04 Göteborg,
tel: 031-42 28 94

Ansvarig utgivare: Aase Bang

Redaktör: Marie-Louise Carlberg

Redaktionskommitté: Barbro Andersson,
Aase Bang, Marie-Louise Carlberg,
Erni Friholt, Zaida Hagman,
Anna-Carin Jansson, Agneta Wirén
samt speciellt inbjudna kvinnor.

Lay out: Marie-Louise Carlberg.

Prenumeration: 120 kronor per år

Stöd: 200 kronor

Gåvo: 100 kronor

Postgiro: 90 24 - 1

Redaktionen är tacksam för alla gåvo-
och stödprenumerationer som betalas in.

Som tack för ert stöd,
sänder vi ett gratis nummer. Ring till oss.

Skriv till oss!

Vi välkomnar alla bidrag och vi tar emot allt:
klipp, bilder, artiklar och idéer, insändare,
dikter och noveller, berättelser och notiser.

Vi vill gärna ha kritik och synpunkter på tidningen.

Vi kan tyvärr endast betala en mindre summa
för inskickat material.

Nästa nummer av tidningen

kommer i början av juni

med ungdomar som tema.

Tipsa gärna om unga skribenter.

Manusstopp den 15 april 1993.

Tryck: Christenssons grafiska AB
Box 253 443 25 Lerum

ROS

A.L.

Rosa Luxemburg hör till de stora inom brevlitteraturens numera nästan bortglömda genre. Hennes brev berör inte i främsta rummet politikern Rosa Luxemburg, ehuru även politiska ämnen tas upp i dem. Breven för oss på ett sällsamt och fascinerande sätt nära människan Rosa Luxemburg. Ett alldeles särskilt intresse väcker breven från hennes fängelsetid. Vi får bevittna stunder av svaghet, av misströstan, ja förtvivlan. Men också hur denna bräckliga kvinna lyckas mobilisera en inre styrka, som tycks komma fängelsemurarna att sjunka som stoft till marken och hela den vida världen öppna sig i en ensam blomma, i ett minne, i en bok. Hon blir aldrig sentimental. Hon läxar upp sina vänner, om de skriver och klagar, men talar dem också ömsint till rätta, råder dem, leder dem.

Avstängd från gemenskapen med människor, krympte hennes personlighet ändå inte modlöst samman, utan expanderade, växte ut åt alla håll.

"Där människor saknades", säger en av hennes biografier träffande, "måste träd, blommor, djur träda till; den gamla fästningen Wronke blev till ett universum med egna lagar, från vilket ett optimismens budskap trängde ut till Rosas vänner. Mottagarna av hennes brev måste många gånger ha gnuggat sig i ögonen och frågat sig, om det inte i själva verket var de, som var avskurna från verkligheten".

Brev till Marta Rosenbaum
Wronke april 1917

"... Ni kan inte föreställa Er hur jag längtar efter våren, hur trött jag är på vintern! Mina nerver är helt enkelt spända till bristningsgränsen på grund av den frostkalla vindens eviga tjut som man väl hör bättre här än i Berlin. Men det gör ingenting, även här gäller det: att avvakta och låta naturlagarna sköta sitt arbete. När jag gör min dagliga promenad vid min oföränderliga mur, ser jag ofta för mig i fantasin min äng i Südende, inbillar mig att jag går där och promenerar, följer noga vägen i tankarna — jag känner ju varje buske och varje litet grässtrå där — nu viker jag av från bron in på ängen, där måste redan de första hästhovsörterna slå ut, så går den smala vägen mellan två stängsel och invid dem växer en mängd ängsblommor — helt anspråkslösa små varelser som bara jag upptäcker tätt intill marken. Jag föreställer mig allt detta så levande, när jag går här med ögonen nästan slutna, att jag blir närapå glad och ovillkorligen börjar le".

Ur Brev från fängelset
Tidens förlag, Stockholm

Vi Mänikor nr 1 1993

Innehåll

3 Brev från fängelset

Rosa Luxemburg

5 Ledare

Erni Friholt

6 Solidaritet med kvinnorna i Bosnien

8 8 mars - Internationella Kvinnodagen

9 Köpfridagar i Norden

Astrid Möller

10 Vreden har vilat länge nog

Ulla Hoffmann

12 Hur ser vi på varandra?

Mia Halvardsdotter

14 Utan fallskärm

Dackes döttrar

16 Livet - kärleken och politiken

Brit Rundberg

20 Att överleva - i glädje och i sorg

Utdrag ur Kerstin Ekmans "Häxringarna"

22 Det helande hatet

Maria Jacobson

28 En åtta årig flicka...

Marie-Louise Carlberg

29 Nationalism och krig på Balkan

Maja Korac

32 Minns ni Domitila?

Irka Cederberg

35 Kvinnohus i Honduras

36 Att få vistas på allmän plats...

Maria Lövfors

39 Radha i Indien

Erni Friholt

42 "kläden av mig kvinnan"

Viveka Hansson

44 Recensioner

46 SKV-internt

Aase Bang

Omslagsbild: Ann Lidén

Ledare

Erni Friholt

När den spanska läkaren Eva Forest satt i fängelse i Spanien åren 1974 - 1976, under Franco-diktaturen, skrev hon brev till sina tre barn. Hon har blivit torterad, hon vet ingenting om sin framtid. Även hennes man, dramatikern Alfonso Sastre, har blivit fängslad.

Eva Forest vet inte om hennes barn någonsin kommer att få läsa hennes dagboks-brev. Ändå, hon skriver och skriver, för sin egen överlevnad.

Det är underbara brev. Sanna, fulla av kärlek och längtan, av besvärjande framtidsstro, av omsorg om barnens tillvaro, om deras skolgång, om dom får mat, och så vidare; men också långa betraktelser över livets gåta och en brinnande tro på den möjliga rättvisa framtiden.

Liknande finner vi hos Domitila de Chungara, gruvarbetarhustrun från Bolivia, trots eller på grund av hennes hemiska upplevelser. Det är i fängelset hon växer och blir denna starka kvinna som kommer att stå pall för de mest reaktionära vindarna framgent.

Rosa Luxemburg fick plikta med livet för sin tro. Men från fängelset kunde hon skriva skirt om den blå himlens skönhet och molnens vandring över den, som hon kunde se genom gallren. Hon hoppades att de därute skulle märka det sköna, som också omgav dem. Så vände hon den egna tragedin till en omtanke och välgångsönskan för alla. Hon höll fast vid detta som också bar henne, och gav till och med fängelset mening.

Även Radha Bhatt i Indien har denna styrka som visar sig bäst när den behövs mest, i fängelset, där hon blir till stort stöd för sina medfångar.

Vart vill jag komma?

Ska vi alla försöka komma till fängelset för att utröna vår styrka? Ska det behövas?

Men nog är det märkligt. Oftast hittar man mest medkänsla och offervilja hos människor som har fått lida mycket själva.

Det tänker jag särskilt på när flyktingpolitiken kommer på tal. Jag trodde länge i min enfald att Sverige och svenskarna som inte

på seklers tid behövt fly och bäva för sina liv, skulle vara mycket generösa, öppna sina hem och välkomna de utblottade.

Men det är som om inlevelseförmågan inte räckte till, när den inte går att referera till egna upplevelser. Är det så, då har vi svåra år framför oss. Med den generation vid makten som vi så framgångsrikt lyckats förskona från lidandet.

Att lidandet i sig inte är en garanti för medkänsla ser vi dock alltför tydligt i före detta Jugoslavien idag. Lidande avlöses där av våld som avlöses av lidande som avlöses av mera våld, en till synes oändlig spiral neråt i helvetets djup.

Med bitterhet måste vi konstatera att patriarkatet ingalunda har flytt sin kos, utan utövas med full styrka som ett av vapnen i krigen. De muslimska kvinnorna våldtas i massor (i tiotusentals enligt Amnesty) av de serbiska soldaterna i Bosnien-Hercegovina. När kvinnorna återvänder hem, skändade och förnedrade, förskjuts de av sina egna män. De ser dem inte som offer, utan som ore. Männen känner sig kränkta å egna vägnar.

Detta oerhörda våld mot kvinnor skadar självklart också männen, även förövarna, och hela samhället för lång tid framöver. Det kan inte finnas segrare i detta krig mot själva livet, bara förlorare.

Kvinnor, låt den 8 mars bli upptakten då vi uppbadar all vår inlevelseförmåga och medkänsla för att brännmärka dessa förbrytelser. Vi måste lova våra systrar stöd och värn. Och lyssna till deras taleskvinnor. Ty även i den nattsvarta förtvivlan lyser starka kvinnor.

En Tanja Petovar från Belgrad till exempel, som nyligen fick motta ett pris i Stockholm för sin envisa kamp för mänskliga rättigheter. Men hon säger idag att hon inte kan återvända hem till ett land där all moral undergrävs fullständigt. "... Jag begär inte att livet ska flyta lätt. Att leva är att slåss. Men det finns gränser..."

Kvinnor, systrar, tiden är inne för oss att visa att vi är starka nog att räcka en hjälpande hand till våra systrar i nöd, och höja en vredens näve mot våldets makter och män. Det finns gränser, som sagt.

*På biblioteket kan du hitta Eva Forest: **Dagbok och brev från fängelset.** (Rabén och Sjögren).*

*Moema Viezzer: **Om ni låter mig tala...** Vittnesbörd av Domitila de Chungara. (Författarförlaget).*

*Radha Bhatt: **Mana - en flicka från Himalaya.** (Haga Bokförlag). Kan också köpas från Haga bokcafé i Göteborg, **Om Rosa Luxemburg finns många böcker.***

Pressens bild

Solidaritet med de våldtagna kvinnorna och småflickorna i Bosnien-Hercegovina

—Det här är värre än något man hört talas om, säger Evy Andrén, från Göteborgs Pensionärer för fred. Bild: István Zsiga

Den 1 februari anordnade Svenska Kvinnors Vänsterförbund ett möte på Sergels torg, för att skapa opinion kring de övergrepp som begås mot kvinnor och småflickor i före detta Jugoslavien, och då framför allt i Bosnien-Hercegovina.

De samarrangerade med ROKS, IKFF, och Kvinnor för Fred.

Agneta Norberg berättade om vad kroatiska och serbiska kvinnor hade rapporterat vid en konferens hon deltagit i.

Där lyfte hon fram de fakta om läger för tusentals kvinnor och småflickor som så länge förtigits. Dessa läger kallas "death-rape-camps". Helt enkelt läger där man samlat kvinnor och där de fått "betjäna" soldater och legoknektar tills de dött av skadorna. Flera av kvinnorna och småflickorna lider av inre skador, veneriska sjukdomar och är gravida.

Ebon Kram, ordförande i ROKS, hade besökt Kroatien och vittnade också om de sexuella övergrepp som lett till döden.

16 lägerbordeller finns utspridda i Bosnien

Ebon Kram pekade på det faktum att det är kvinnorna och barnen som lider och att likheter fanns mellan vad hon hört i före detta Jugoslavien och det hon upplevt på kvinnorjourerna i Sverige. FN-soldater utnyttjar också de kvinnor de är satta att skydda.

I samhällen där patriarkatet får fortsätta kommer kvinnor aldrig att behandlas som fullvärdiga människor, avslutade Ebon Kram.

Stockholms Bulgariska damkör sjöng ut i flera stämmor i snålåsten och visade den rika kultur som kvinnor står för på Balkan.

Agneta Norberg

Den 9 februari anordnade Svenska Kvinnors Vänsterförbund, tillsammans med en rad kvinno- och fredsorganisationer en liknande demonstration i Göteborg.

I Brunnsparken samlades drygt hundrafemtio kvinnor, hälften av kvinnorna var invandrare och flyktingar från före detta Jugoslavien. Agneta Norberg talade också vid detta möte.

Förfäran över vad som händer i Bosnien-Hercegovina är stor, och de kvinnor som deltog vid demonstrationen och som nyss flytt från de värst drabbade områdena, försökte gråtande delge mötesdeltagarna bilden av det som sker.

I inledningstalet ställde Erni Friholt frågan om vi kvinnor inte "i tusental borde storma fram och befria våra systrar".

Vid ett möte direkt efter demonstrationen, beslutades att upprepa protesterna varje torsdag klockan 17.00 i Brunnsparken. Man beslöt också att ordna namn- och penninginsamling för flyktingar. En idé som kom upp var att "damma av" de vita fredsbussarna och bege sig till Bosnien-Hercegovina.

I november 1992 undertecknades i Tyskland en resolution av International Women's Peace Forum, där kvinnor från 14 länder i

Europa, Afrika, Nord- och Sydamerika deltog.

Resolutionen har också undertecknats av ledamöter i Europaparlamentet. Resolutionen antogs också enhälligt av fredsrelsens parallellseminarium 13-14 december och överlämnades till ESKs ministermöte i Stockholm 15 december.

I seminariet deltog representanter från fredsrelserna i Skandinavien, före detta Jugoslavien, Transkaukasien och Baltikum. Resolutionen lyder:

Våldtäkt i kriget mot republikerna Kroatien och Bosnien-Hercegovina är en del av den militära strategi som tillämpas av förra Jugoslaviens armé och paramilitära trupper.

Ifråga om dessa brott, särskilt de som ägt rum i våldtäkts/dödsläger, kräver vi att:

1 Våldtäkt skall betraktas som brott mot mänskligheten och krigsförbrytelse. Internationella domstolen skall ges mandat att döma sådana brott.

2 Internationella domstolen skall ges mandat att ta emot enskilda anmälningar, eller också skall en internationell brottmålsdomstol upprättas av FN för att handlägga sådana brott.

3 De i kriget våldtagna kvinnorna skall vid havandeskap ges möjlighet att välja om de vill föda sina barn eller göra abort. Alla skall ha rätt till hälsovård.

4 Våldtäkts/dödslägen skall fördömas internationellt och upplösas och kvinnorna befrias. FN, som nu är sysselsatt med att lösa konflikten i förra Jugoslavien, skall tillsätta en internationell kommission med uppgift att leta reda på och upplösa dessa läger. I kommissionen skall hälften vara kvinnor.

5 Ekonomiska bidrag skall ges till att upprätta centra för vård av alla krigets våldtäktsoffer. Dessa centra skall skötas och kontrolleras av kvinnor.

Detta dokument finns att få hos Internationella Kvinnoförbundet för Fred och Frihet, Göteborgskretsen, Box 7280, 402 35 Göteborg. Protestlistor kan skickas till samma adress.

Demonstrera! 8 MARS INTERNATIONELLA KVINNO DAGEN

NU ÄR DET NOG!

På 8 mars i år samlas vi kvinnor till större och bredare protester mot samhällsutvecklingen än någon gång tidigare i vår tid.

Köpstrejck och en **landsomfattande demonstration** är det vi gemensamt organiserar oss kring, och för övrigt emotser vi ett myller av aktiviteter och aktioner.

Det är främst vreden över nedrustningen av den gemensamma omsorgen, och ifrågasättandet av värdet av kvinnors arbete som ställer oss på fötter tillsammans.

Över hela världen lider allt fler kvinnor av fattigdom, krig och övergrepp. I Sverige värderas varken kvinnor eller kvinnors arbete. Våra löner är lägre än männens. Våra pensioner är sämre. Och vi betalar mer i skatt!

De styrande är just i färd med att montera ner den sociala omsorgen. Våra gamlingar sparkas ut från ålderdomshem och sjukhus. Daghem och fritidshem hackas sönder. Skolorna rustas ned. Vi kvinnor förlorar våra jobb, och förväntas återigen oavlönat ta hand om barn och gamla.

Nu när alla skyddsnet raseras upplever många av oss en stark maktlöshet. Är det främst kvinnorna som ska bära bördan av krispolitiken?

Vi hotas också av våldet i samhället, ett våld som i sönderfallets spår blir allt grövre.

Därför måste vi protestera!

Inför årets **Internationella Kvinnodag, 8 mars**, har kvinnor träffats tvärs över många fackliga och politiska gränser.

I Stockholm har kvinnor från LO, TCO, sap, fp, mp, sp, alla existerande kvinnogrupper och -partier, samt många enskilda, börjat organisera aktiviteter. Vi har diskuterat många olika aktionsformer, och enats om följande handlingsgrund:

KÖPSTREJK — det är kvinnor som i första hand handlar, både livsmedel och andra förnödenheter.

På 8 mars ska inga kvinnor synas i landets butiker, och vi genomför denna protest mot höga matpriser, höjd matmoms och att vi kvinnor bär tyngsta bördan i hushållen. (Och inte tänker vi diska eller städa på 8 mars heller!)

Stockholm

DEMONSTRATION

på Sergels torg klockan 18
8 mars

— Internationell kvinnosolidaritet för rättvisa, fred och frihet: Vi samlas bakom krav som **Försvara jobben** — **försvara omsorgen, Halva makten** — **hela lönen, En ekonomi för behov** — **en ekonomi för miljön.**

Göteborg

Feministfestival Innanför Blusen,

lördagen 6 mars, kl. 18-24
på Café Hängmattan.

Kvinnocafé på Kåren,
söndagen 7 mars.

DEMONSTRATION

och apellmöte 8 mars,
kl. 17 i Brunnsparken.

Tribunal

Hagabion, Linnégatan 21,
kl. 19-21. Efter tribunalen, där
kvinnor ställer kommunalpolitiker
mot väggen vad gäller en kvinnas
hela liv, från födsel till grav, visas
kvinnofilmen Dream on.

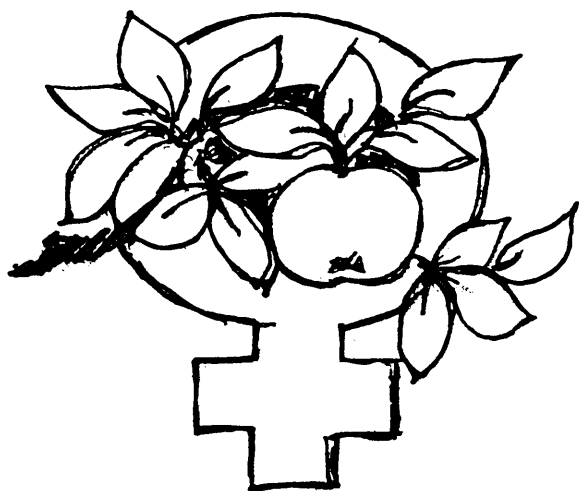
Olofström

Offentligt möte 8 mars
Göran Hoff berättar om
Filipinernas "soptippsbarn"
Arr: S, V, SKV

Uppsala

Möte på Kvinnojourens lokal
Ruth Bohman talar om Häxor

Köpfridagar i Norden

I februari förra året träffade jag ett nittiototal kvinnor från hela Norden i Stockholm. Det var en mycket blandad skara. Bland annat en fiskarhustru från Nordnorge, en representant för kvinnolistan på Island, riksdagsledamöter och danska häxor.

Avsikten med mötet var att låta visionerna och drömmarna flöda om det Norden vi ville ha. Vi var överens om att vi ville förstärka det nordiska samarbetet. EG dök upp hela tiden och EG var inte vår modell. Vi var mer intresserade av att knyta samman olika kvinnliga nätverk.

Jag har länge funderat över vår roll som förbrukare och deltog i en liten grupp där vi diskuterade vad vi kan göra som konsument.

Ett av våra förslag blev något som kom att heta *köpfridagar*. Jag fick i uppdrag att skriva ett utkast, en plattform, som sedan skulle spridas vidare. Som första köpfridag valdes 4 december, då julhandeln precis tagit fart.

Sen spred jag flygbladet till folk jag träffade. Senare fanns den införd i Link, norsk fredsätverkstidskrift, där mitt namn och telefonnummer fanns med.

Sent en kväll i november ringde telefon. Det var från Oslo, Anne Søyland från Kvinnofronten. Hon berättade att sex stora kvinnoorganisationer i Norge förberedde köpfridagen och att man redan haft kontakt med massmedia och väntade sig stor uppmärksamhet i norsk press den dagen. Anne undrade vad som skulle hända i Sverige.

Det telefonsamtalet satte fart på mig. Nu gällde det att nå ut. Via Kvinnor för Fred kontaktades olika organisationer. Jag fick utrymme i tre radioprogram: Klarspråk, Radio Ellen och Samklang. Det kändes spännande, nervöst och nyttigt. Däremot var tidningarna inte lika intresserade. Bara en lokaltidning skrev om köpfridagen.

Samma dag Radio Ellen hade köpfridagen med i sin nyhetsbulle var jag bjuden på knytkalas för tjejer. Vi var hos en familj som bor i en gammal skola här på landet. Jag har bott här ute i snart tjugo år och har aldrig varit med om något liknande. Vi bjöds på underhållning, vi sjöng sånger jag inte hört på länge: "Åh, åh tjejer..." "Befrielsen är nära..."

Jag berättade om köpfridagen. Flera hade lyssnat på Radio Ellen och alla lovade sprida uppmaningen och att själva ta ledigt från köpandet den 4 december.

Den dagen lät vi kundvagnen stå. Vi bröt rutinen.

Det kändes mycket bra att veta att vi var många som tog ledigt från handlandet den dagen. Några rapporterade till mig efteråt. Min vän Otto hade fått dricka sitt kaffe utan socker. Han hade glömt att köpa.

Jag tror att köpfridagar kan få oss att stanna upp och fundera på vad vi köper och om vi måste handla så ofta. Går man till en affär slår det en, att det mest är kvinnor som är där och handlar.

Butikerna är alltid fyllda av varor, det märks inte mycket av krisen.

Förr gick folk i kyrkan. Idag fyller de varuhusen. Köpandet har blivit en religion. Sverige har längst öppettider i hela Europa och det är ofta kvinnor som jobbar i affärerna på kvällar och helger.

För några år sedan, strax före jul, hade jag besök av två lärarinnor från Lettland; Anitra och Biruta. De skakade på huvudet när vi gick runt i varuhusen. Hur kan det vara så mycket folk som köper så mycket. Ni har ju redan allt. Detsamma säger många gamla.

Efter att ha besökt butiker i Lettland känns det obehagligt med vårt överflöd. I väst går vi "frivilligt" i timmar i butikerna, i öst är man tvungen att köa i timmar. Vilken värld!

Vid FNs miljökonferens i Rio i somras, ställde I-världen stora krav på U-världen om att värna miljön. U-världens budskap till oss var att vi måste ta itu med vår överkonsumtion. Vårt resursslöseri är ett globalt problem. Några exempel: Svensken har tiodubblat sin resursförbrukning sedan andra världskriget. En svensk familj på fyra personer förbrukar mer mat, mer energi och mer samhällsomsorg än en familj i Indien på tio medlemmar.

Idag dör inga barn av svält i Sverige. Varje dag dör 65 000 barn i U-länderna av svält eller sjukdomar kopplade till brist på mat. 100 miljoner människor har erfarenhet av att mista sitt barn eller syskon — någon man älskar. Vi vet idag att de fattiga i världen aldrig kan nå vår standard. Det ligger på vårt ansvar att ändra vår livsstil, att skapa ett Sverige som världen har råd med.

Idag förändras mycket. Makthavarna talar bara om pengar. Det språket förstår de. Det är vi kvinnor som står för de nästan dagliga inköpen av mat och hushållsartiklar. De pengarna har vi hand om. Genomför vi köpfridagar, nog kommer det att märkas. Ställer kvinnorna upp på det, blir det tomt i kassorna de dagarna.

Det talas mycket om miljön. Det finns en del miljömärkta varor på hyllorna och det är medvetna konsumenter som krävt dem. Som konsumenter är det mycket vi kan göra. Vi kan visa att vi tar ansvar genom att ställa krav på handlarna, att vi vill vara med och diskutera vad som finns på hyllorna, att förpackningar är miljövänliga och att onödiga förpackningar försvinner. Ställa krav på att vi ska ha hälsosam mat, vilka produkter vi ska köpa från utlandet, vilka vi inte vill ha, och så vidare.

Kommande köpfridag — 8 mars i år — är ett bra tillfälle för alla kvinnor att delta i högtidlighållandet av Internationella Kvinno-dagen.

Bästa sättet att sprida idén om köpfridag är att berätta om den för vänner och bekanta och att informera radio och tidningar.

Hör gärna av er och berätta hur det gick.

Under hösten och vintern blir det två köpfridagar, den 16 oktober och den 3 december.

Astrid Möller, tel 0174-210 57

Vreden har vilat länge nog!

"Nu är det nog" är rubriken på uppropet inför 8 mars i år. Och nu får det banne mig vara nog. Mig står det upp i halsen att konsekvent betraktas som en andra rangens varelse, att alltid behöva försvara min position i samhället, att alltid behöva beväpna mig när jag går ut på gator och torg.

"Förlåt mig om det blir en flicka till", sa min mor i taxin när hon skulle iväg och föda sitt tredje barn. De två första barnen var flickor. Varför bad mamma om ursäkt för mig och min syster?

Under tonåren noterade jag att flickor fick göra vissa saker och pojkar andra. Flickorna skulle vara oskulder när de gifte sig — pojkarna skulle ha mycket praktik. Vem skulle de praktisera på? Varför behövde jag ingen praktik? Flickorna fick inte röka, pojkar var tuffa om de rökte.

Jag observerade också att pappa alltid hade utslagsrösten. Varför var mamma helt ekonomiskt beroende av pappa? Hon arbetade ju hemma — med oss och med hushållet. Varför var hon tvungen att be om pengar och få sina önskemål prövade varje gång? Mammans bästa väninna var gift med förmannen på lagret. Varför reste hon sig upp när pappa kom in?

I flickskolans elevkatalog stod pappornas yrke utsatta. Det stod också vilka elever som var frielever, vilka som inte haft råd att betala avgift.

Vi fick lära oss att det var viktigt att vi flickor utbildade oss. Men eftersom vi ändå skulle gifta oss, behövdes bara en kortare utbildning. Syftet med flickskolan, enligt en lärare, var att utbilda bra hustrur till framstående män! Vi behövde ingen djupare kunskap utan det viktigaste var att vi kunde konversera med vem det vara månne vi hade till bordet.

Min högsta önskan var att bli bonde. Det gick inte — flickor blev inte bönder. Eftersom lärarna hade sagt att vi skulle utbilda oss trodde jag det handlade om utbildning. Jag kom på något som jag tyckte var väldigt smart — jag skulle bli veterinär.

Då fick jag prata med en doktor som berättade för mig hur små flickor är. "Flickor flyger som små fjärilar från blomma till blomma och kan inte bestämma sig. Därför är det viktigt att flickor lyssnar till sina föräldrar. Du vill väl bli gift och få barn? Det ville jag, jag ville ha familj OCH ett förvärvsarbete.

Och så målade doktorn upp en bild för mig. "Du är veterinär. Tänk dig att du ligger i sängen med din man. Så ringer bonden. Kon skall kalva och han vill att du ska komma. Vad tror du din *man* säger?" Inte vad jag skulle tycka om att bli uppdragen mitt i natten, utan vad min man skulle säga.

Då insåg jag att det inte var någon idé. Hur jag än bar mig åt var mitt öde beseglat. Jag förstod att det fanns ett fundamentalt fel på mig och att det hade att göra med att jag var flicka. Då blev jag arg, riktigt arg, arg ända in i själen. Det som brukar kallas för helig vrede. Min vrede har följt mig hela livet.

Under utbildningen till sekreterare blev jag relegerad eftersom jag ifrågasatte innehållet i utbildningen. Varför skulle jag resa mig upp när chefen kom in i mitt rum? Varför skulle jag tolerera att herrar konferensdeltagare nöp mig i baken? Varför skulle jag undervisas i hur jag stryker mina blusar? Varför skulle jag komma in tidigare än chefen för att städa hans skrivbord, öppna fönstret och sätta in fräscha blommor? Varför skulle jag lära mig att skilja på chefs frus och chefs älskarinnas födelsedagar så att jag inte skickade

blommor till fel person? Varför skulle jag utbildas till att vara dörrmatta?

Under 20 år arbetade jag som sekreterare. Med egna ögon såg jag hur det såg ut för mig och mina kvinnliga arbetskamrater. Jag såg också att det inte berodde på mig som person utan att förtrycket, diskrimineringen var strukturell, inarbetad i arbetsorganisationen, inarbetad i samhällets ryggmärg.

Oberoende av vad vi hade för utbildning och yrke hade vi mindre makt och lägre lön än våra manliga kollegor, samtidigt som vi hade huvudansvaret för hem och barn. I löneförhandlingar fick jag det bekräftat. Kvinnor är underordnade män i alla skeden och situationer i livet. Eller som Agneta Stark säger:

"... var och en av oss föds och dör som problem och som olösliga problem dessutom".

Problem för vem och för vad?

Problem är vi alldeles klart för läkarkåren som står där och river sig i skallen och undrar: Varför dör allt fler kvinnor i hjärtsjukdomar? Deras värden är ju normala! Att de fysiologiska normalvärdena är satta utifrån en 80-kilos man hade de inte tänkt på, än mindre ifrågasatt.

Problem är vi för psykologin som hävdar att vi är avundsjuka för att vi saknar snopp och att den avundsjukan leder till att vi blir hysteriska. Vilken psykolog har funderat på om männens ständiga krigande, deras våld mot kvinnor, deras macho-beteende skulle kunna bero på livmoderavund, eller med ett finare ord "uterusavund"?

Problem är vi för läromedelsförfattarna som hittills konsekvent beskrivit männens historia och situation i våra och våra barns skollböcker. Vem av dem har funderat på hur historien skulle sett ut om inte kvinnorna utfört sitt obetalda arbete utan knot? Och om kvinnor skulle vägrat att föda alla dessa kungar?

Problem är vi för prästerskapet som ser sig själva som hangudens förlängda arm på jorden. Vem av dem har funderat på vad som hade hänt om inte Eva hade plockat kunskapens äpple och gett det till Adam?

Problem är vi för de fackliga ombudsmännen som hittills vägrat inse att kvinnor har en annan situation på arbetsmarknaden och att kvinnor har andra intressen. Och som vägrat inse att kvinnors förvärvsarbete konsekvent värderas lägre på grund av kön.

Vem av dem har funderat på vad demokrati egentligen är?

Problem är vi för EG-ministern eftersom vi i större utsträckning än männen är negativa till en EG-anslutning. Har EG-ministern funderat på att ta kvinnors negativa inställning till EG på allvar, istället för att hävda att det beror på att "kvinnor är så ödmjuka?"

Problem är vi för de manliga politikerna som ensidigt och med skygglappar vägrar att göra konsekvensbeskrivningar som också innefattar konsekvensen av fattade beslut för kvinnor och som med sina förfinade härskartekniker upprätthåller patriarkatet.

Vem av dem har funderat på att deras beslut är ofullständiga och att deras lagar egentligen bara gäller 49 procent av befolkningen?

Robert Kennedy lär ha sagt: "Människor ser saker och ting och säger: Varför? Jag drömmer om saker och ting och säger: Varför inte?"

Vi sitter och väntar på att männen ska ge ifrån sig makten, vi väntar på att männen skall rätta till löneskillnaderna, vi väntar på att männen ska värdera vårt arbete. Vi drömmer om ett jämställt samhälle och under tiden frågar vi oss: Varför?

Istället borde vi som Bella i "Dirty Weekend" säga: "Jag har fått nog!" och ta saken i egna händer och säga "Varför inte?"

Vi ses den 8 mars!

Ulla Hoffmann

Bild: Monica Englund

Hur ser vi på varandra?

Mitt i den hostande mulna perioden som borde ha varit vinter,
trillade ett kuvert ner i min låda.

Det var från Vi Mänskor och som den glada feminist jag anser mig vara,
sparade jag det tills tidningen var läst och alla andra brev öppnade.
Den som spar hon har.

Det var en förfrågan. Vill inte du skriva en artikel? Vi behöver arga, orädda, unga kvinnor i tidningen.

Först blir jag smickrad (mycket med tanke på att kvinnan som skrev själv var dunder tuff) och skrev raskt ihop ett ivrigt angrepp på kärnfamiljen som institution och avslutade den med förslag till vad som kan göras nu direkt och mer långsiktigt.

Men sedan drev tankarna iväg. Arg, orädd, ung...?

Ung är jag väl, men å andra sidan verkar det politiska livet idag döma en människa till just detta, om hon vägrar acceptera nuvarande samhällsbetingelser.

En människa som protesterar, ställer sig vid sidan om hellre än att delta i saker som inte är bra, blir i en snabb handvändning "ung" — och förväntas växa till sig.

Orädd är jag väl också i den meningen att jag säger min mening. Det kanske låter själviskt, men är det egentligen inte mera själviskt att dra sig undan en eventuell konflikt genom att ljuga?

När jag sedan ser mig om i samhället så ser jag kvinnor återigen trängda hem mot spisen. Jag ser mina manliga vänner köpa datorer, medan mina kvinnliga solar solarium och handlar krukväxter som han ändå inte ser.

Bibliotek läggs ner, skolan får mindre resurser och arbetslösheten drabbar mest kvinnor. I TV-rutan ler vackra kvinnor bedjande mot korkade män som räddar dem från den onde bara för att själv lägga beslag på henne.

Törnrosa tittar storögt mot sin prins — sitt ofrånkomliga öde, och i seriestrippen i tidningen lagar Blondie mat åt Dagobert.

Tredje världens kvinnor utnyttjas bortom vår begreppsvärld, men på reklampelarna ler någon i sina kalla underkläder eller över sitt nya tvättmedel.

Väldtäkter, prostitution och misshandel tränger sig på när man kommer sina kvinnliga vänner närmare och fasaden sänks. Till slut vill jag knappast veta, för det är så tungt och jag har varit så förskonad.

Mitt i detta, faller ordet "orädd", och jag inser att jag inte är orädd. Bara en galning eller totalt cynisk människa vore det i detta läge. Jag är skräckslagen. Dels för sexismen och kapitalets allt tydligare demonsterrade styrka och dels för att alla dessa kvinnor och barn drabbas så hårt, så ofta.

Arg. Det finns inte plats för ilska. Det är inte vrede som driver mig, det är insikten om att en förändring är nödvändig.

Försök att ta din ilska, syster, och kanalisera in den på vad just du kan göra för att ändra saker som är dåliga. Se till att kvinnotidningar finns på ditt bibliotek, se kvinnorna omkring dig som kamrater, inte som rivaler och hjälp varandra på möten, i vardagen.

Hjälp kvinnojouren på din ort, skicka ett glatt vykort eller boktips till någon, gå med i bokklubben Medusa, klagat över porren i din lokala butik, börja spara i JAK (räntefritt sparande och lånande) och så vidare.

Ta er vrede, systrar, och se vad vi kan göra tillsammans. Med ilska kommer vi inte långt, men med kärlek och tillit till varandra kan vi ändra de förhållanden som våra döttrar kommer att leva med.

Och dessutom ha mera skoj på vägen.

*Mia Halvardsson,
feministisk "värsting" från Malmö.
(Ursprungligen från Växjö).*

PS. Nu undrar du kanske vart artikeln om kärnfamiljen tog vägen? Jag har den, men det kändes mera angeläget att ifrågasätta mallen som jag mot min vilja hamnat i. Vi har så lätt för att stoppa varandra i fack. Och hur skall vi någonsin kunna få ett rättvist, ickehierarkiskt samhälle, om vi själva har det borgeliga samhällets norm för värde och då fackindelningen försvårar vårt samarbete? Ta den gamla bistra kvinnans hand eller krama tjejen med ring i näsan. Tillsammans är vi starkare!

Kvinnoupproret i Värmland

Det var på en facklig konferens våren 1992 som Ragnhild Sjöblom från SKTF och Ann Kristine Johansson från LO beslöt att något måste göras för att hejda den pågående avvecklingen av välfärden.

Kvinnorna har redan drabbats hårt — nu måste motståndet organiseras!

De tog kontakt med några kända jämlikhetsskämpar i Värmland, bland andra forskaren *Berit Grinups*, landstingsrådet *Lena Ohlsson* och sjuksköterskefackets ordförande *Charlotte Pagré*, och därmed var Kvinnoupproret ett faktum.

Allra först samlade de pengar till annonser i lokaltidningarna. Det ledde till stor respons bland kvinnor och även män i länet. Nu planeras aktiviteter på 8 mars: det ska bli föredrag om kvinnors ekonomi och kvinnors hälsa, och platsen blir Stadshotellet i Karlstad.

Alla de politiska kvinnoorganisationerna, fackföreningar, Alla Kvinnors Hus, IKFF, SKV med flera, deltar i det gemensamma arrangemanget.

Det är bra med en bred uppslutning bakom kvinnokraven, men faran är att kraven blir urvattnade när alla ska kunna enas. Det blir svårt att protestera mot vårdnadsbidrag när det blir viktigt att ha med KDS, eller ta kamp mot försämrade arbetsskadeersättning när moderaterna ska vara med och bestämma innehållet i protesterna.

Personligen tycker jag att det vore bättre att mobilisera kvinnogrupper som drabbas av regeringens politik, och på så sätt skapa ett verkligt kvinnouppror.

Tvärpolitiska nätverk i all ära — de kan ge styrka och självrespekt — men nu borde man också ta tillvara den vrede som många kvinnor känner och se till att vreden kanaliseras i ett konstruktivt motstånd.

Aase Bang

PS.

SKV inbjuder upproriska kvinnor till ett protestmöte på torget i Karlstad den 8 mars. Där blir det facklor, tal och sång innan vi ansluter oss till mötet på Stadshotellet, som säkert blir både intressant och trevligt.

Utan fall- skärm

Insändare och öppet brev
till finansminister Anne Wibble

- Mamma, vad önskar du dig i julklapp?
- En fallskärm, min dotter, suckar mamma, uppsagd barnskötare, snart arbetslös. Till den ironiska stämningsbilden hör att behovet av barnskötare kvarstår, att kön till barnomsorgen växer.

Anne Wibble, vi Dackes Döttrar i Växjö med omnejd, skrev i september och bjöd ner dig till Växjö för att träffa de människor med ångest och oro, som drabbats av din och regeringens politik gentemot kommuner och landsting.

Du har inte kommit, inte svarat.

Vi är arga över det. Vi anser oss ha en mängd kunskaper och erfarenheter av den kvinnliga kommunala vardagen, som du och regeringen skulle kunna ha nytta av. Det vi hittills mött i våra försök att muntligen och skriftligen komma till tals med "er där uppe i Stockholm" är en gigantisk okunnighet om vad som händer främst med kvinnor och barn i dagens Sverige. En okunnighet om våra möjligheter till arbete, barnomsorg, utbildning.

Självfallet kan ingen människa vara garanterad en fast stol livet ut på en arbetsplats (fast somliga herrar landar mjukare än andra, det måste du väl hålla

med om?). Förändringar behövs och vi har förståelse för besparingar också. Vi är ju kvinnor och vana att hushålla snålt.

Men varför inte utgå från BEHOVEN och alldeles speciellt de svagas behov?

I en sund ekonomi måste de grundläggande mänskliga behoven klaras av först, det vill säga omsorg om barn, gamla och sjuka.

Omsorg om handikappade, miljö och kultur.

I en sund ekonomi har människor arbete. Vi kan inte förstå vitsen med att avskeda människor som arbetar inom de områden, där behoven är som störst! Och då talar vi om de behov som alla partier värnar om inför alla val.

Nästa år kommer arbetslösheten att kosta 100 miljarder enligt arbetsmarknadsminister Börje Hörlund. Vilket otroligt slöseri med pengar! Att ni har råd! Lägg därtill skattesänkningar och en massa miljar-

Bild: Kerri Corley

der till bankakuten. Inte konstigt att staten har budgetunderskott. Men blir allt detta bättre av att lågavlönade kvinnor i vård och omsorg tvingas gå ifrån sina arbeten?

Vi satsar på infrastrukturen, säger du säkert. Vi skall bygga vägar för miljarder, nya fina vägar så att biltrafiken kan öka och hjulen snurra snabbare. Det ger jobb.

Du har helt fel, säger vi. Det är ett föråldrat manligt synsätt att se på infrastruktur och tillväxt.

Dessutom hade EES-avtalet — om det nu blir av — tvingat till anbud i hela EG, vilket kanske inte hade gett ett enda jobb åt svensk vägarbetskraft.

Det enda dessa storskaliga vägprojekt ger är bilismens "behov" av några sekunders tidsvinst. Vi sätter behoven av näringsriktig skolmat, aktuella läromedel, böcker på öppna bibliotek, miljöskydd, daghem och trygg ålderdom före

dess sekunder på vägarna. Det är ju så enkelt egentligen. Några av dessa arbetslöshetsmiljarder skulle kunna lösa många behov och mångas trygghet. Det handlar bara om att prioritera.

Nu har Växjö kommun spikat budgeten för nästa år. Den innebär nedskärningar inom alla områden; färre daghemsplatser, färre anställda inom äldreomsorgen, sämre skola etc.

Ja, inte ens djurskyddet fick vara, utan nu måste djuren själva ringa och klaga när de far illa.

Enligt oppositionspartierna hade en del av detta kunnat undvikas, men samtliga partiers förslag innebär nedskärningar. Igen.

Infrastruktur, Anne Wibble.

Skulle tillgång till bibliotek och böcker kunna räknas som en god infrastruktur? Skulle god barnomsorg och trygga barn räknas? Bra mat? Färre självmord?

Möjlighet för alla till försörjning?

För oss betyder ekonomi hushållning med mänskliga och ekologiska resurser. För oss är inte privatisering, arbetslöshet, traditionell tillväxt i motorvägar och miljöförstöring, något alternativ. Vi är inte beredda att utmönstra begrepp som rättvisa, solidaritet, jämlikhet. Vi tror att kvinnorna efter alla krispaket och all EG-anpassning kommer att bli de stora förlorarna. Vi tror fortfarande att du skulle ha nytta av att möta oss och verkligheten i Växjö kommun.

Välkommen!

Dackes Döttrar:

Carin Högstedt, Graciella Burian-Pedroza, Kerstin Staver,

Anna-Lena Norberg, Magdalena

Runesson, Kerstin Cronqvist,

Agneta Eriksson, Ingeli Gräns,

Inger Gustavsson, Eva-Britt Svensson.

Livet, kärleken o

Text: Brit Rundberg Bild: Lotta Ögren

När Gudrun Schyman i januari valdes till ordförande för vänsterpartiet, väckte det massmedial uppståndelse.

Det var en historisk händelse detta att en svensk partikongress valt en kvinna som ny ordförande för sitt parti. (1) Internationellt är det inte längre ovanligt med kvinnliga ledare.

Före kongressen blev hon negativt beskriven i många tidningar, alltifrån karriärist, kylig akademiker till folkloristisk sektvänsterkommunist.

När kongressen sedan kom igång handlade beskrivningen av henne mycket om ben och höga klackar. Det handlade också om kärleken.

och politiken

För Gudrun Schyman inledde sitt partiordförandeskap med att inför vänsterpartiets kongress berätta om sig själv, bland annat att hon i sin ungdom under några år var med i MLK (marxist-leninistiska kampförbundet), inte så mycket av ideologiska skäl utan för att hon var kär i en man som var med där.

Men att blanda ihop kärlek och politik på det sättet, och dessutom öppet berätta det, blev för magstarkt för en del manliga ledarskribenter. Därom kan många pressklipp vittna.

Gudrun Schyman, 44 år, ensamstående tvåbarnsmamma, bor i kollektivhus på Värmdö utanför Stockholm. I det "civila" är hon socialsekreterare och sedan 1988 riksdagsledamot.

Hur känns det att vara en "historisk kvinna" och hur har reaktionerna varit, förutom det vi kunnat läsa oss till i tidningarna?

— Jag har verkligen fått känna av en våg av sympati. Kända och okända har ringt, skrivit och hört av sig. Men det är ju märkligt att det dröjt så länge just i Sverige innan vi fått en kvinnlig partiordförande. Internationellt sett har vi en hög förvärvsfrekvens bland kvinnor och en stor andel kvinnor i olika parlamentariska församlingar. Samtidigt är det ju faktiskt ont om kvinnor i absolut ledande funktioner, både i politiken och i näringslivet.

Du blev ju ganska nedskriven i många media före partikongressen. Och kritiserad på ett sätt som man bara gör med kvinnor. Hur orkar man med sånt?

— Jag tror det handlar om vad jag hittills bara läst om men inte upplevt själv. Att kvinnor beskrivs negativt och män positivt när det gäller framgångsrika personer. Kvinnor som gör det som många män säger att de vill kvinnor ska göra — ta del i politiken — ta ansvar och nå positioner — beskrivs negativt.

Hade jag varit karl så hade det hetat att jag var en beslutsam, initiativrik och handlingskraftig person. Allt det som "rörelsen" behöver. Det som har sagt om mig i media, har verkligen varit traditionellt könsdiskriminerande.

Så här är det. Antingen så är man någon med långa slanka ben och högklackade skor. Då är man ett sexobjekt och ska uppföra sig som ett sådant. Eller så är man politiker och partiledare. Då ska man vara avkönad, eller förväntas uppföra sig som en man. Det är klart att det blir förvirring, då jag inte stämmer in i det mönstret.

Gudrun Schyman tänker inte anpassa sig till någon av de mallarna. Tvärtom ser hon en politisk poäng i att visa vem hon är.

— Kvinnligheten är en del av mig som jag tycker mycket om. En av de stora tillgångarna i livet är ju att vi är av olika kön. Sensualism, kärlek och sexualitet är oerhört positiva krafter.

Men enligt den gängse synen får man inte blanda ihop detta med politik, vilket jag tycker att man måste göra. Livet är inte uppdelat i olika fack. För mig är politik hela livet, inte en avgränsad del.

Det finns en myt om politiken, att "viga sitt liv" åt den. Det tänker inte jag göra. Jag ska fortsätta att ha tid att vara kvinna, älskarinna, mamma, vän. Gå långa promenader, läsa böcker som jag inte *måste* läsa, gå på teatern. Att "viga sitt liv" åt politiken, skapar politiker utan förankring i verkligheten.

Vänsterpartiets kongress har fattat en rad beslut som är inriktade på en breddning av partiet. Man söker nya arbetsformer. Kommer ni att lyckas?

— Vi måste hitta andra arbetsformer om vi ska öppna partiet och göra det tillgängligt för nya människor, inte minst för kvinnorna. Det måste vara möjligt att vända sig till oss i vänsterpartiet, om man är engagerad i en speciell fråga och vill jobba bara med den. Man ska inte behöva känna sig tvingad till "allt eller inget". Som det är idag, blir man lätt "uppslukad" av partiet, och det skrämmer många. Och så är det i alla partier.

Därför måste människor få möjlighet att arbeta politiskt med olika intensitet, på olika nivåer och i olika skeden av livet.

Allt detta är nödvändigt om vi ska undvika politiska "broilers" som vi ser många av i partierna idag. Hela ledarskiktet i de andra partierna består ju i princip av sådana. De har inte haft andra arbeten, de har gått raka vägen från ungdomsförbunden, till partiexpeditionerna, till regeringskansliet när det var den färgen på regeringen, och har sedan slussats vidare till riksdag och allt "tyngre" uppdrag. Det är sådant som gör politiken till ett yrke och ett spel. Allt blir mycket internt, och det utvecklas ett politiskt signalsystem inom ett brödraskap.

Resultatet blir att vi inte bara missar att se klyftorna mellan rik och fattig, mellan makt och maktlöshet, det uppstår också en djup klyfta mellan folket och de folkvalda.

Det märks tydligt i riksdagen, inte minst i EG-frågan, där vänsterpartiet är det enda oppositionspartiet, trots att en majoritet av väljarna är emot ett svenskt medlemskap.

Du har inte beskyllts för att vara en politisk "broiler", men det har spunnits andra myter om dig och din bakgrund. Det har framställts negativt att du är akademiker.

— Jag är en arbetande människa som började yrkesarbeta när jag var femton år. Pengarna behövdes hemma. Mamma arbetade i ett tvätteri och pappa var sjuk, alkoholist. Jag arbetade på kontor. Först ville jag bli sekreterare, för det var vad flickor drömde om då. Jag började läsa på kvällsskolan. Efter en tid hägrade socialhögskolan. Så småningom — efter trassliga omvägar — kom jag in på högskolan. En handfull människor kom in på kvoten för oss med arbetslivserfarenhet. Det var alldeles nytt då — att människor utan studentexamen skulle få en chans.

Den akademiska utbildning som jag så småningom erövrade, var en arbetsseger för mig. Jag har betalat den själv, jobbat halvtid under tiden för att klara studierna, utom det sista året. Min utbildning har gett mig friheten att välja. Det är ju så vi vill se bildning, och utbildning. Att det är något som ska komma alla till del!

Myten om Gudrun Schyman som folkloristisk vänstersektaristisk akademiker, klädd i diorkläder är härmed avlivad. I synnerhet som hon mest köper sina kläder på rea eller i second-hand affärer.

Vilka är de viktigaste frågorna just nu?

— Arbetslösheten, utan tvekan. Det gäller förstås alla, både kvinnor och män. Men för kvinnornas del blir effekterna av kommunernas besparingar och

nedskärningar massarbetslöshet. SKTF har tagit fram material som visar att 30 000 jobb inom kommun och landsting försvinner det här året. 40 procent av kommunens besparingar drabbar barnomsorg och utbildning. Det är alltså **barnen** som får betala. Och det ansvar som samhället inte längre vill kännas vid när det gäller barnen, ja — det får kvinnorna ta.

Det blir en återgång till ett oavlönat och osynliggjort omsorgsarbete. Dels kommer många kvinnor att bli arbetslösa, bland annat inom barn- och äldreomsorg och inom skolan. Dels kommer vi kvinnor som inte arbetar inom de här yrkena, få svårt att sköta våra jobb, eftersom vi är beroende av den delen av offentliga sektorn. Det som sker nu är en katastrofal tillbakagång i synen på kvinnans roll i samhället och synen på hur vård och omsorg ska organiseras.

Om man sedan lägger till de politiska strömningar som råder och som Svenska Dagbladet för fram under parollen "kvinnan ska återta makten i familjen", handlar det inte om något annat än att nu ska kvinnorna tillbaka till spisen.

När de ändå är hemma och passar barnen, så kan de också ta hand om de gamla och sedan ska vi kvinnor också se till att tonåringarna — som nu snart är arbetslösa varenda kotte — inte är ute och busar på gator och torg.

Men detta föder också protester hos kvinnorna och hela diskussionen om kvinnliga nätverk och kvinnopartiet stammar ju ur det här missnöjet och av att så få kvinnor känner sig representerade i politiken.

På vänsterpartiets kongress fanns förslag från ett par motionärer om kvinnoförbund. Det avvisades, och liknande förslag har avvisats förr. Hur ser du på det?

— Kongressen tog ett bra beslut. Jag har aldrig vurmat för kvinnoförbund. Av det jag sett hur de andra politiska partierna behandlar sina kvinnoförbund och de krav som kommer från dessa, tycker jag att de fungerar mera som gisslan.

En kvinnoorganisation skulle dränera vår politiska kraft, för vi skulle inte orka jobba politiskt på två ställen. Det skulle gå åt en massa kvinnor till styrelser och till möten och hela den byråkrati som finns runt en organisation.

Jag har väl lite tillspetsat sagt någon gång att vänsterpartiet ska vara ett parti med en politik som rör livets alla frågor. Det här med vård och omsorg är inte enbart kvinnofrågor. Det är mänskliga frågor som är lika viktiga för män som för kvinnor.

Alla diskussioner som förts om kvinnliga nätverk och om ett kvinnoparti, har varit och är mycket nyttiga och nödvändiga. Att på ett okonventionellt sätt sluta

Bild: Hasse Fridén

sig samman och komma med förslag till lösningar på problem, är bra. Det finns en sprängkraft i det här oidentifierade sättet att arbeta. Man är inget parti eller ett förbund och ingen vet riktigt vad som händer. Det fungerar väldigt bra — som en blåslampa i häcken på de etablerade partierna.

Jag har arbetat mycket både i freds- och miljö-rörelsen. Där har alltid funnits många kvinnor. Där finns mycken initiativrikedom, mycken sång, musik och glädje i de rörelserna. Sådant ger kraft, och man får mycket tillbaka.

Vi kvinnor ska akta oss för det traditionellt manliga sättet att arbeta på och som är fullständigt förödande, och som bara suger musten ur en. Trista sammanträdeslokaler och livlösa mötesformer. I stället ska vi arbeta tillsammans under otraditionella och obyråkratiska former, med så lite papper och så få sammanträden som möjligt, men där vi pratar om det som behöver göras, och som är viktigt!

(1) Karin Söder var ordförande för centerpartiet 1986 (hon avgick av hälsoskäl) men var inte kongressvald. Hon tillträdde som ordförande när Fälldin avgick, eftersom hon var vice...

Spring för livet — kvinna

Sveriges kvinnojourer kommer att genomföra en stafett med projektnamnet *Spring för livet — kvinna* för att uppmärksamma våldet mot kvinnor.

Starten blir i Malmö den 17 april med målgång i Piteå den 20 maj, då kvinnojourerna träffas för sin årliga Riksträff.

Sträckan som ska avverkas utgår från Malmö, utmed Västkusten upp till Göteborg, sedan in mellan de stora sjöarna Vättern och Vänern upp till Västerås. Därefter nord/nordost till Gävle, för att följa Norrlandskusten upp till Piteå.

Vi inbjuder alla Sveriges kvinnor att delta i detta lopp.

Ring närmaste kvinnojour eller kvinnojouren ADA, tel: 031-48 09 09 mellan 9-12 för information, eller anmäl ert intresse att delta/vara med och organisera.

Ju fler kvinnors desto bättre (och desto mindre arbete per kvinna).

Med kvinnohälsningar
KVINNOJOURN ADA
Kerstin Kristensen

Kvinnoorganisationer kräver nya perspektiv på missbruk

De kvinnliga missbrukarna blir fler och fler, samtidigt som det kvinnliga perspektivet på missbruket uppmärksammas mycket lite.

Det var skälet till att Stiftelsen Kvinnoforum, Ersta Diakoniskällskap och Kvinnoorganisationernas samarbetsråd i alkohol och narkotikafrågor beslutade kalla till den nordiska konferens med temat Vin, Våld och Valium, i Stockholm.

— Kvinnorna har en större börda i vardagslivet än männen, förklarade Christina Gyllenhammar, ordförande i Kvinnoforum. De drabbas hårdast när samhällsservicen dras ner och det stora ansvar som läggs på dem ökar deras stress.

— Kanske tar de till vin eller valium för att dämpa sin ångest.

Av totalt 300 000 - 500 000 alkoholmissbrukare i Sverige är minst var femte en kvinna.

Men kvinnornas andel ökar hela tiden. För 20 år sedan var var 20:e alkoholist en kvinna. Idag är hälften av dem som uppsöker alkoholpolikliniken i Bromma kvinnor.

Märks bland ungdomar

Det ökande kvinnliga drickandet märks mycket tydligt redan bland ungdomarna, där flickorna i hög grad präglats av pojkarnas dryckesmönster.

— Också här krävs ett kvinnligt perspektiv, ansåg Christina Gyllenhammar. De unga kvinnorna behöver finna en väg och bygga upp en egen självkänsla så de kan säga nej. Alkoholen får så farliga konsekvenser för kvinnorna och inte minst för deras kommande barn.

Varje år föder alkoholmissbrukande kvinnor ett hundratal gravt handikappade barn. Ytterligare 600 föds med mindre handikapp.

Moderns alkoholmissbruk är det vanligaste skälet till att ett barn blir efterblivet.

— Jag skulle önska att även männen höll en liknande konferens kring deras problematik, sade Christina Gyllenhammar. De borde synas mer.

— Det här angår både dem och i högsta grad deras barns framtid.

Benita Andersson

Tora makade på Ingeborg så att hon kom längst in mot väggen och kröp sen opp på järnsängen med en sjal omkring sig. Hon blundade till ett tag. Det fick inte gå mer än en halvtimme.

Men hon var så spänd och orolig för surdegen därnere att hon inte kunde ligga still. Efter en stund var hon oppe igen och gick gäspande och med stela armar ner för att skrapa ihop den och arbeta in den.

Hon sov ett par timmar omkring midnatt och gick sen ner igen och såg efter att det hade jäst ordentligt. När hon gjorde ner degen var den lös och besvärlig och kladdade på underarmarna. Hon arbetade ner mer mjöl med rodret och tänkte förargat att det kletade som om hon aldrig hade bakat förr. Men hon var inte så ängslig längre, det var nästan högtidligt att lägga deg på bordet och arbeta den med oppslagsmjöl. Den kändes varm och full av kraft under händerna. Nu började det äntligen likna nånting, tänkte hon och täckte över tråg och skiva.

Hon gick opp och värmdde lite på pannan medan degen jäste opp på skivan. Hon drack kaffet på bit och vilade fötterna på en pall. Det var alldeles tyst och mörkt omkring henne. Genom fönstret oppe på källarväggen såg hon ingenting. Hon fick en känsla av att hon var den enda människan som var vaken i världen. Men jösses, det finns nog mycket folk i världen, tänkte hon. Fast hela samhället kanske sover. Men så mindes hon spårområdet och tågen som hade hörts varje natt på den tiden hon bodde på Järnvägshotellet. Ännu längre tillbaks, på Svinefrids tid, hade dörrar slagit och trappor knarrat hela nätterna igenom. Jag skulle vilja bo därborta, tänkte hon. På Norra Sidan. Det här är i alla fall bra långt bort och bakom det här huset börjar gårderna. Hon gäspade och kände sig tung i huvudet trots kaffet men hon förstod att det här var den allra värsta tiden på natten. Snart skulle hon bli vaknare.

Hon slog opp mer mjöl och började arbeta degen och skära opp ämnen. Till varje limpa vägde hon opp ett och ett halvt kilo precis som hon fått lära sig men hon tyckte de kändes tunga och omöjliga. När hon började forma dem gick undersidorna inte ihop. Det gick an att få översidorna släta och runda men hur hon makade ihop degen undertill fick hon en massa veck och fåror. Det skulle jäsa opp och bli stora hål och blåsor i brödet. Av en sån limpa skulle man inte kunna skära en enda snygg och hel skiva.

Nu blev händerna nervösa och hon visste plötsligt inte hur hon brukade göra. Det var ju inte precis nånting man tänkte på annars, händerna brukade arbeta av sig själva. Till slut slängde hon ämnet ifrån sig för det var som förgjort. Hon strök av mjölet mot förkläd och drack lite uppvärmt kaffe. Hon mindes mjölnarkäringen i Vallmsta som hade varit så argsint av sig och som bakade så fina limpor. När det inte gick bra blev hon sån att mjölnarn själv var rädd för henne. Han brukade försiktigt sticka in huvudet för att utröna hennes stämning innan han steg in.

— Jäser limpo, Fia? frågade han.

Tora mindes morfaderns röst när han härmade den ängsliga mjölnarn. Hon log och händerna började arbeta av sig själva. Högerhanden lät ämnet rotera och vänsterhanden stödde degen. Den gick ihop i botten. Det blev runda höga limpor och fort gick det. Hon la ut dem att jäsa på flockuddar och kände sig upprymd när hon såg dem. Nu hann hon opp och ge Adam mat medan de jäste. Det hade gått bra, men hon önskade att hon

Att överleva — i glädje och i sorg

Bild: Lars Johansson

inte kommit att tänka på det för ännu hade hon gräddningen kvar. Hon knackade lätt med pekfingerknogen i bakskvivans trä för att vara på den säkra sidan.

Adam sov men hon tog opp honom och la honom snabbt till bröstet så att han inte skulle hinna väcka Fredrik. Han var så sömnig att han bara sög ett par tag, sen gled bröstvårtan ur munnen på honom och han låg och bubblade spott och mjölk utan att Tora märkte det på en stund för hon satt och räknade ut hur många limpor hon skulle behöva sälja för att ha betalt mjölet.

Hon klappade honom lite i stjärten när hon märkte att han tröttnat och han började om igen och efter en stund åt han hungrigt och fort.

Tora hade tänt lampan nu och satt och såg sig omkring i rummet. Fredrik måste ha klättrat opp på byrån och dragit ut lådan till rakspegeln. Hon såg förargat på Ingeborg som snörvlade och sov med öppen mun.

**Här följer ett urdrag ur
Kerstin Ekmans bok Häxringarna.
Tora har blivit änka och
är ensam med tre små barn.
För att försörja sig och barnen,
beslutar hon att baka bröd till
försäljning på torget i Katrineholm.**

När Adam hade ätit färdigt och hon bytt på honom la hon tillbaka honom i soffan och gick och plockade opp brevet och några knappar som han dragit ut på byrån. En vas var vält men den hade inte gått sönder. Det var underligt att han inte hade rivit sönder pappret i sorgbrevet. Han hade starka knubbiga fingrar. Det hade varit lika bra, tänkte hon plötsligt för hon skämdes efteråt för det mycket påkostade tjocka pappret med en tre centimeter bred svart kant som glänste som siden och där sörjande änglar avtecknade sig och lutade pannorna i handen bland palmblad, kors och strålar. Denna härlighet hade kostat pengar.

Nu efteråt visste hon att hon hade beställt så dyrt sorgbrev bara för det enda som skulle skickas ner till hans gamla mamma i Göteborg. Det var vansinne när man tänkte på det efteråt. Men då kändes det nödvändigt och riktigt. Det var likadant med alla utgifter den där tiden. Efteråt var det vansinne.

Valfrid hade hjälpt henne med texten. Där var han riktigt i sitt esse. Han hade velat att hon skulle låta trycka: Min älskling, min dyre make.

Men Tora hade fått honom att nyktra till och de hade nöjt sig med Tillkännagives att min älskade och trofaste make Fredrik Adam Otter. Versen hade också Valfrid skrivit. Han hade varit mycket ivrig. Ja, se jag förstår mig inte på poesi, hade Tora sagt. Men det gjorde Otter! utbrast Valfrid och så tog hon versen. Men nu hade hon läst den många gånger och började förstå sig på den. Hon tyckte att den var mycket vacker.

Långsamt slätade hon ut det styva pappret som blivit tillknycklat av Fredriks fingrar. Hon la ner brevet i byrålådan i stället, under blusarna. Den lådan skulle han aldrig få opp, den var för tung och trög. Hon stod ett ögonblick och tittade på lådan sen hon hade stängt den. Hon visste att sorgen var ett tungt arbete. Men det låg framför henne. Än hade hon inte tid. Än hade hon inte krafter.

Hon var lite högtidlig till mods när hon gick ner i källaren igen. Det var mycket bröd, det var det största bak hon hade sett. Nu måste det ha jäst opp. Limporna vilade tunga och runda i sina fördjupningar i kuddarna. De hade börjat spricka lite ovanpå. Det var precis rätta tiden att börja grädda. Hon la in lite ved, sopade ugnen och satte för luckan. Sen tog hon naggen. Nu skulle jag ha haft en flicka, tänkte hon. Som mormor. Nagga limpo du mens ja sopar ugn, brukade Sara Sabina säga.

Limporna fick grädda en timma innan hon tog ut dem på brödgrässlan och smorde med en trasa doppad i varmvatten. Det började bli hett kring ugnen men golvet var fortfarande kallt och det drog utmed väggarna. Hon var glad att hon haft kuddar under. Det skulle aldrig ha jäst opp i draget annars.

Det skar i fötterna när hon rörde sig fram och tillbaka över golvet. När den här dan är slut, tänkte hon men bestämde sig för att inte tänka på det än. Om en finge kunder, stadiga kunder som en kunde lita på. Då kunde en tala om att limporna blev bättre om de fick mogna en dag. Då kunde en baka dan innan och slapp vara oppe på natten. Det skulle väl inte vara så svårt för folk att förstå. När det var sant dessutom.

Det hade börjat ljusna i fönstret och skomakaren bultade på andra sidan väggen. Vore han inte så dum skulle han få kaffe, tänkte Tora. Hon hade kokat starkt kaffe och nu smorde hon de första färdiga limporna med kaffe både på den runda översidan och i botten. De blev blanka och bruna.

Hon satte sig och drack det hett på fatet medan hon väntade på gräddningen. Solen hade kommit. I källarfönstret såg man bara snön som räckte halvvägs opp på rutan och en strimma himmel, blek av köld. Ryggen och axlarna var stela och värkte. Hon kände på underarmarna och följde den ömmande muskeln opp till armbågen. Huden var skovrig av deg hela vägen opp. Hon fick inte glömma att tvätta sig innan hon gjorde sig iordning för torget.

Kaffet värmden hela vägen ner i magen. Hon tyckte att det klarnade opp bakom ögonen också. Det skulle inte bli nån huvudvärk. Det har gått bra, tänkte hon och såg på de blanka limporna. Nu törs man faktiskt påstå att det har gått riktigt bra.

Det helande hatet

En berättelse om styrkan inuti

Text: Maria Jacobson Bild: Monica Englund

Tja, vad vet man egentligen om folk? undrade jag, efter att ha läst en ruggig artikel i en kvällstidning om en ung kvinna som blivit utsatt för sexuella övergrepp som barn, av både mor och far.

Hon hade skrivit en bok om sina familjeerfarenheter som skulle ligga på bokhandelsdiskarna i dagarna.

Först i slutet av artikeln insåg jag att det var Anna-Karin det handlade om. Anna-Karin Granberg, en av kvinnorna i bokhandeln jag brukar besöka när jag är i Stockholm, den skygga, tystlåtna, på gränsen till buttra, kvinnan. Som så småningom log, försiktigt, och pratade med skir röst.

En kontrast till den andra kvinnan i bokhandeln, Karin Lindeqvist, mera talför, inte lika diskret. Leende, öppnare.

I en berättelse om Anna-Karin Granberg blir också Karin Lindeqvist ett slags tema, kärlekens tema, och förståelsens.

Den här dagen i augusti förra året, då jag bland andra jobb planerat ett besök i kvinnobokhandeln, blev nya delar av Anna-Karin Granberg skönjbara för mig. Mjukare, gladare, stolt, nöjd och upphetsad. "Alla" hade ringt och ville ha henne med i sitt program, sin artikel. Stina Dabrowski, Ulrika Knutsson.

Poeten Anna-Karin Granbergs debutroman *Där ingen-ting kan ses* var, och är, sprängstoff. Vackert skriven, smärtsam.

Hoppfull. Frukansvärd.

"Det låg aldrig någon njutning i att plåga och förstöra mig själv. Jag gjorde det bara därför att de som gjort det tidigare inte längre hade möjlighet. Men också det var tillvänjande. Nu när jag vill och måste sluta, finner jag att handen till och med i sömnen bryter den andra handens fingrar bakåt. När de nattliga plågoandarna är döda, gör jag dem till spöken som inte skadar min kropp men som skrämmer mig sjuk".

Så börjar bokens första kapitel och det ger en vink om den självdestruktivitet som präglar ett barn med vad som slentrianmässigt brukar kallas "en taskig barndom".

Boken är ett tungt dokument om en uppväxt hos föräldrar utan gränser och normer, utan respekt för sig själva eller sina barn, utan inlevelseförmåga och medkänsla. De är oförsonligt skildrade, hatet lyser starkt och klart. Mot föräldrar, omgivning och samhälle.

Hat är en svår känsla, det märks inte minst på några av recensionerna av boken. Hatet känns för privat, onyanserat, kraftfullt.

— Det har varit en hektisk men fin tid efter boken, säger Anna-Karin Granberg. Jag har fått många uppskattande brev från människor som själva blivit utsatta för incest och från folk som arbetar med utsatta barn. För dem är hat en realitet, inte ett ord, och de tycker det är skönt att någon vågar skriva och prata om det. Har man inte haft hatiska känslor kanske man inte vill veta att de finns. Och är berättigade. Eller också är man rädd för styrkan i de känslorna, och uttrycken för dem. Eller för hatet hos sig själv som man inte vill erkänna.

Om man inte erkänner att man bär på hat kan man inte göra något åt det. Det är först när man är medveten om hatet man kan hindra att det tar sig farliga uttryck. Anna-Karin Granberg tror att om hat är en erkänd känsla så är det lättare att arbeta med den, att göra den till en drivkraft, inte med våld som resultat, utan något konstruktivt.

För hennes egen del blev boken en konstruktiv produkt av hatet.

Tabu mot hat är en del av vår kultur och den påtagligaste följden av det är våld, mot den egna personen eller mot andra. Blir man utsatt för våld, fysiskt och psykiskt, börjar man i sin tur hata och vad ska man då göra med hatet? Jo, då säger samhället, genom rättsväsendet och samhällsdebatten, att man ska förstå och förlåta.

— Just att man fokuserar på förövaren, efter alla sorters våldsbrott men mest efter våld mot kvinnor och barn, är en följd av moralen att man ska förstå och förlåta — inte hata, säger Anna-Karin Granberg.

Samhället erbjuder ganska mycket åt en person som begått brott, men vad erbjuds offren? Fortfarande finns misstänksamheten mot kvinnor, och särskilt barn, kvar i rättsväsendet, även om det sakta förbättras. De ifrågasätts, kvinnor när de blivit våldtagna, och barn som blivit utsatta för sexuella övergrepp.

Att hata sina föräldrar är helt förbjudet. Att älska dem är själva fundamentet i den västerländska civilisationen, det står instiftat i tio Guds bud. Det är egentligen inte speciellt logiskt att älska sina föräldrar, särskilt om de kränker, skadar och förödmjukar sina barn.

Det är mycket enkelt

att döda ett barn.

Man säger bara:

utan min kärlek

kan du inte leva.

Jag älskar dig inte.

Ur diktsamlingen Ankmors sagor

Frukten för all typ av överhet är ett system, från föräldranivå, via gudstro, till samhällsstruktur av olika slag.

— Jag slutade älska min pappa ganska tidigt, och började hata i 20-årsåldern, ett slags vagt hat som jag inte riktigt begrep mig på. Jag blev förnedrad och levde i en störd familj men jag blev åtminstone inte utsatt för incest, tänkte jag och var glad över det.

För att överleva förnedring, våld, bestraffningar, övergrepp och isolering krävs styrka och det är med styrka Anna-Karin Granberg plågat sig själv under många år. För henne fann hatet bara en väg ut, genom den egna kroppen.

Tidigt i tonåren började hon missbruka alkohol för att dämpa ångesten, hon har missbrukat tabletter och skadat sig själv rent fysiskt genom att skära sig, sticka eller rista i huden med vassa föremål. Hon har försökt ta sitt liv.

— Fortfarande när jag får svår ångest kan jag bryta fingrarna bakåt på den högra handen, även om det blir allt mer sällan.

Avskyn för den egna kroppen är ett av flera teman i Anna-Karin Granbergs övriga författarskap, bland annat i diktsamlingen *Bält djuret*, 1989, och *Ankmors sagor*, 1990.

Händerna, särskilt den högra, återkommer i flera dikter.

/.../

Det är inte livet som plågar dig,

din egen högra hand

bryter den vänstra handens fingrar bakåt,

din egen tystnad lägger sig över ditt språk

och befruktar det. /.../

/.../

Jag gick till slaktaren

Han högg av mina händer

och sålde dem billigt /.../

Herre förbarma dig över mig.

Jag är mitt vilddjur.

Mina döda händer.

Mina döda kyssar.

Min synd i hjärtat

av det sovande stora vita.

Hatet rinner genom mina ådror.

Jag vill ligga under snön. /.../

"De tvingade mig att göra saker med min högra hand som ett barn inte ska göra. Ett barn ska inte runka av sin pappa. Ett barn ska inte röra vid sin mammas sköte. Jag har alltid en känsla av att min hand är kladdig, äcklig, jag vill tvätta den i syra tills bara skelettet återstår, jag vill stoppa den i köttkvarnen och känna den malas sönder".

Det sista är hämtat från *Där ingenting kan ses*, de lösryckta verserna och stroforna, ur *Bäaltdjuret* och *Ankmors sagor*.

— Min hand känns befläckad och skadad på ett märkligt sätt. Äcklet inför den egna kroppen är både påtaglig och mystisk. Det finns ju ingen synlig smuts, men det finns där ändå. Det är ologiskt.

Förmodligen kan själväcklet och känslan av befläckelse härstamma ur religiösa värderingar. I andra destruktiva beteenden, som självsvält och hetsätning, finns också starka inslag av kroppsäckel och orenhet, något jag har personlig erfarenhet av, och också Anna-Karin kommit i kontakt med. Mat som symbol för orenhet påminner något om övergreppen som symbol för det orena, känslomässigt sett.

— Man söker renhet men jag undrar: renhet från vad och till vad. Men det fysiska har ju ansetts som fult och det andliga rent, späkning och fasta handlar om det. Och kvinnan har också ansetts som oren genom tiderna, kvinnans sköte, menstruation och så vidare. Det är inte så hemskt längesen och jag tror det är rester av gamla värderingar, trots att vi är sekulariserade.

Känslorna av orenhet, hatet, destruktiviteten, rädslorna, allt har minskat och blivit lättare att hantera i takt med att Anna-Karin Granberg började minnas för ett par år sedan.

— Jag tror aldrig att mitt hat helt försvinner men det

minskar. Jag har det som en liten låga i mig, säger Anna-Karin Granberg. Men minnena förklarar mycket och ger mig berättigande att känna som jag känner.

Det var först efter att ha mött Karin Lindeqvist hon kunde börja minnas. De två hade vetat om varandra i flera år, men först 1990 blev de ett par.

— Jag flyttade till Stockholm i början av 80-talet, för att träffa andra lesbiska och homosexuella och för att litteratursvängen fanns där.

Jag minns att jag låg på min säng med ett glas vin och lyssnade när Karin talade om litteratur på radion. Jag fantiserade om hur hon skulle vara och att det skulle vara roligt att träffa henne.

1985 kom Anna-Karin Granbergs första diktsamling ut, *Hottell Pygmé*. Den fick ett bra mottagande, hon skrev bland annat om lesbisk kärlek, den första i landet som gjorde det och det väckte intresse.

Inte minst hos Karin Lindeqvist, som nyss hade öppnat Kvinnobokhandeln Medusa.

Karin bjöd in Anna-Karin till bokhandeln för att signera sin diktsamling. Anna-Karin bodde i Finland under den här perioden, och efter deras första möte höll de kontakt brevledes. Anna-Karin var djupt nere i supande och en olycklig kärlekshistoria. 1989 fick hon kraft att flytta tillbaka till Stockholm, men var fortfarande fångad i fobier och tvångstankar, hade svårt att prata med folk. Men det gick lätt att prata med Karin och snart var hon i stort sett den enda människa Anna-Karin träffade.

I längden var det jobbigt att bo i andra hand, hon sökte lugn och beslöt flytta till Landskrona, där hon bott en gång tidigare. Karin blev bestört, kom snart ner på en semestertripp och de föll i varandras armar, bokstavligt talat.

Det blev en av anledningarna till att Anna-Karin valde livet. Karins kärlek och kärleken till Karin var en av de krafter som gjorde det bättre livet möjligt. Under ett år hade hon trappat ner supandet och det gick över förväntan. Tryggheten fanns inom räckhåll.

Men just tryggheten blev förutsättningen för den stora smärtan, att minnas att hon utsatts för incest. Hon blev offer på nytt. Ett retroaktivt offer. Minnena krävde kroppslig tribut, och själslig.

Ångesten kom med dubbel styrka, migränanfallen kom tätare och häftigare.

— Karin blev mindre chockad, hon hade anat att det

kunde vara så. Hon var också generös, tog del i minnena och arbetet med boken, hon följde med på resan, vi är två om det.

Jag har henne att tacka för mycket.

Boken blev ett första steg mot helande. Hon skrev den för sin egen skull till en början, men tvekade aldrig när förlaget frågade om hon ville ge ut den. Hon hade inget att förlora på att "ge incest ett ansikte" som en populär fras lyder. Idag går hon hos en terapeut med lång erfarenhet av människor som utsatts för övergrepp.

— Det finns två saker hos mig jag aldrig tivit på, lesbiskheten och skrivandet. Det har hjälpt mig att hålla ut genom helvetesåren. Trots allt har jag närt ett hopp om mig själv långt inne och haft en politisk övertygelse om att alla har rätt att leva ett bra liv, mig själv undantaget då förstås. Jag har på många sätt underkastat mig offerrollen men inte varit övertygad om att det är moraliskt rättvist att vara offer.

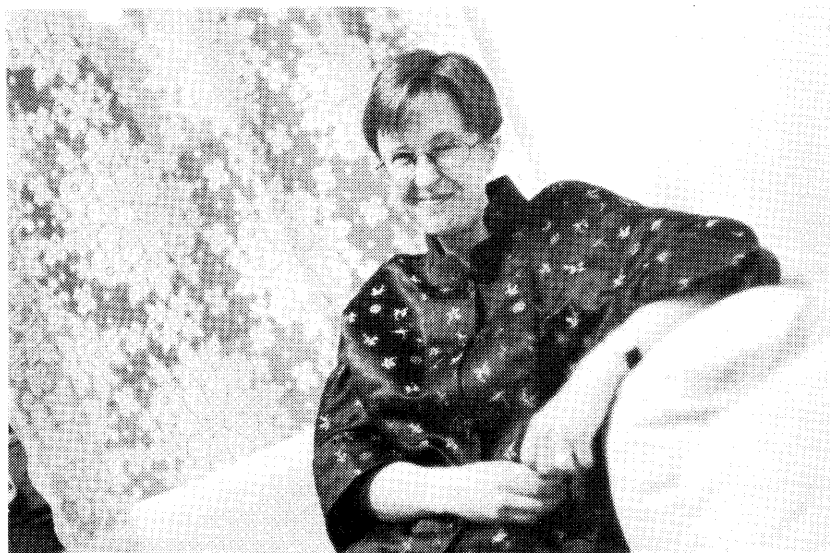

Mycket kraft och energi har gått åt till att inte komma ihåg. Likaså åt att hålla människor på avstånd. Varje människa var en positionell fiende, en angripare.

— De här känslorna är helt ologiska och nyckfulla, jag väntade angrepp, inte som konsekvens av något jag gjort, utan reflexmässigt. Självkänslan var pulveriserad och jag led av föreställningen att jag hade något ont inom mig, ett monster, som jag var livrädd att någon skulle se, då skulle de ta avstånd.

Det tar på krafterna att alltid spänna sig, skydda sig, dölja sig. Jag har fortfarande svårt att känna tillit för nya människor, men det kommer så sakta.

*Du frågar mig
varför jag alltid springer.
Det är för att se
om någon följer efter.
Logik, ur Bältesdjuret*

Karins och Anna-Karins relation är betydelsefull på vägen mot en ny självbild, bort från offerrollen. Det sägs ofta att förändring måste komma inifrån. Anna-Karin Granberg tror att impulsen ibland måste komma utifrån. Vänskap eller kärlek kan ge en annan synvinkel på den egna personen. Tycker man om, eller älskar någon mycket, vågar man till slut lyssna och lita till den personen.

— Det är lätt att fastna i den negativa bilden av sig själv och det har krävts en lång övertalningskampanj för att jag ska våga ta det stora steget mot att göra mig av med den negativa identiteten.

Det diskuteras och debatteras en del om offertesen, till exempel menar vissa att det är farligt att framställa kvinnor som offer. Anna-Karin tycker inte att det är farligt att driva en offertes.

Vi är alla offer, mer eller mindre tydligt. Blir man medveten om det kan man ta sig ur rollen. Givetvis är det smärtsamt att finna att man är utnyttjad och manipulerad men när man inser det kan man se till att det får ett slut.

Anna-Karin Granbergs debutroman har rosats därför att hon lyfter fram barnet, offret, och för dess talan, men också för det litterära värdet. Språket är skarpt och tydligt, inte överordigt. Formen är spännande, prosa och lyrik varvas, vilket gör att man får små pauser för eftertänksamhet.

Dikten är Anna-Karin Granbergs första skrivarhemvist och hon har tidigare gett ut tre diktsamlingar. Valet av dikter här är gjort för att illustrera ämnet, men Anna-Karin Granberg skriver på intet vis enbart om svåra ting. Hon skriver roligt och underfundig, om kärlek, om företeelser, om livet. Hennes språk är bildrikt.

*Du förde mig till altaret
och sa till de församlade:
Se, hon skriker av lycka
Bröllop, ur Ankmors sagor*

*Så här
sa fröken i skolan
att vi skulle göra
med våra tungor:
Drag ut
vik ned
och riv av
mot den tandade kanten
Jag undrar fortfarande
vad hon egentligen menade
Ett råd, ur Ankmors sagor*

Efter att ha läst *Gud*, och andra dikter på det religiösa temat, blev jag osäker på om Anna-Karin Granberg är troende.

— Från början var jag ateist, när jag var 20 döpte jag mig och gick med i en församling. Jag försökte hitta kärlek, någonstans, och tron fyllde ett behov under en del av mitt liv. Jag behövde hänga upp livet på något, att tro är ett sätt, att dricka ett annat.

Men hon upplevde att de kristna var hycklare. Kärleken var inte självklar. Den stora homosexuella demonen skulle drivas ut. Idag har hon ingen Gud. Det är en lättnad.

— Till slut hade jag svårt att rättfärdiga för mig själv: varför gör inte Gud något åt lidandet i världen.

*Död betyder: Inte här.
Min far är död. Jag minns
hans röst, minns hans slag, hans skratt, hans gråt
Han finns i mörkret. Jag
låter lampan aldrig slockna.
Han finns i ljuset. Från det
kommer jag aldrig
att kunna fly
/.../*

1:a versen på *Död*, ur *Ankmors sagor*

Anna-Karin Granbergs far hann dö innan hon hann hämnas. Hon säger att hon ville avrätta fadern, det är mest en stark känsla, eftersom hon moraliskt är emot dödsstraff. Däremot anser hon att sexualförbrytare ska spärras in och aldrig få komma ut. De kan gärna arbeta med något samhällsnyttigt, men inte ute i samhället. Offrens trygghet måste gå först.

— Jag tycker vi har haft en skendebatt om kemisk kastrering, det är bara en liten procent av sexualförbrytarna det skulle fungera på. De flesta lider inte av för hög testosteronhalt.

Först när man vårdat offret och ändrat på synen på barn och kvinnor i samhället slipper vi sexuella övergrepp. Det är skandal att det inte finns subventionerad psykoterapi för incestoffer.

— Samhället betraktar fortfarande barn som vuxnas ägodelar och kvinnor som mäns ägodelar. Med dem kan man göra vad man vill. De är objekt. Den synen i kombination med brist på normer, gränser och empati gör en incest- och sexualförbrytare. Det är skitsnack att vi har kommit så långt i synen på kvinnor och barn, faran ligger just i att man alltid påpekar att vi inte längre har något att kämpa för, alla kamper är redan förda, det finns inget att tillägga. Det är ett nyanserat förakt som är förrädisk.

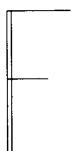
Det sägs att det finns ett incesttabu men det är uppenbarligen inte särskilt starkt eftersom incest är så vanligt. Vet man vad man ska var uppmärksam på är incesttemat tydligt, i media och i kultur. Reklamen är kanske det grövsta exemplet på förakt för kvinnor och barn. Små barn skildras som kvinnor. Kvinnor skildras som små flickor.

— Jag har planer på att skriva en artikel om incest i konsten, till exempel i Carl Larssons måleri. Få konstnärer objektifierar sina objekt som han. Det är verkligen ett uppifrån och nerperspektiv som är obehagligt, tycker jag.

Självklart är det så att samhället sanktionerar sexualbrott och incest, men på ett otydligt och subtilt sätt, liksom krig sanktioneras, trots att alla är överens om att krig är fasansfullt. Budskapens dubbelhet förvirrar: begrepp som våld, förnedring och respektlöshet värderas högre än kärlek, värdighet, glädje, trots att vi hela våra liv får lära oss motsatsen.

Slutbild: Föredrag på Kvinnofolkshögskolan i Göteborg, vintern 1992. Ett berörande och rörande föredrag, Anna-Karin Granberg sitter i en fåtölj under en skarp lampa, talar tyst, för tanken till ett litet barn utsatt för förhör, stirrad på. Karin Lindeqvist sitter på första raden, lite vid sidan om mitten, är stöd och sufflös, ett osynligt men tydligt band går mellan deras ögon. På fönstret bankar två fulla unga män, de vill in, säger: hon pratar om porr! med skräliga röster.

Fotnot: Dikterna i texten är publicerade med tillstånd av Anna-Karin Granberg.

En åtta årig flicka är en liten flicka. Hon har just lärt sig läsa, och tycker om att skriva sitt namn. Och rita.
Hon har en bästis. Livet är spännande och det finns mycket att utforska.

En åtta årig flicka går nästan aldrig, hon skuttar istället och springer på snabba fötter.

En åtta årig flickas kropp är späd och len, med mjuka armar och rund mage.

På natten sover hon gärna med sin nalle bredvid sig. Fast hon går i andra klass.

En åtta årig flicka frågar mycket. Om solen, om fiskarna, om hur det var när mamma var liten.

Om rättvisan och orättvisan. Om det snälla och det onda.

En dag kom en ond man och lurade flickan med sig hem. Han sa att han var snäll. Han bjöd henne på godis.

Sen slet han av henne kläderna och höll fast hennes armar och kropp så att hon inte kunde röra sig och trängde in sin stora kuk i hennes lilla underliv.

Sen fick stora människor reda på detta, de som har hand om rättvisan.

Men de tyckte inte det var så illa gjort av den onda mannen, den lilla flickan hade ju inte gjort tillräckligt med motstånd.

Det skulle hon ha gjort, tyckte de.

Vad ska de som har hand om rättvisan säga till andra små flickor som de möter?

Det finns andra stora som pratar i radion om att den åtta åriga flickan säkert lurade den onda mannen.

De säger att små flickor gärna vill ha godis, och att de säkert inte tycker det är så farligt med den stora kuken.

Små flickor kan vara mycket lockande, säger de.

Vad ska vi andra stora människor göra åt detta?

Det kanske är bäst att vi låser in de onda männen och de som säger så konstiga saker.

Kanske också dem som skulle veta skillnaden på rätt och fel, ont och gott.

Man vet ju aldrig vad som händer härnäst.

Text: Marie-Louise Carlberg Bild: Lars Johansson

Pressens bild

Nationalism och krig på Balkan — kvinnornas situation

Maja Korac, fil.lic, i sociologi vid Belgrads universitet.

Föredrag hållet vid SURVIVAL-konferensen, Europeiska Socialistiska Feministers Forum's 7:e konferens, 2 till 4 oktober, 1992 i Ostende, Belgien.

Det gamla politiska systemets sammanbrott har medfört att alla etniska, religiösa, kulturella och språkliga olikheter kommit upp till ytan, tillsammans med de historiskt ärvda konflikterna.

Enpartisystemet hade hållit dem nere.

Istället för att låta konflikterna lösas inom en demokratisk process som hade kunnat leda till politisk pluralism (mångfald) av väst-europeisk typ, har vi idag att möta de stigande vågorna av "nationell pluralism" och återuppståndelsen av Balkans gamla stamattityder.

Demokratiprocessen har alltså misslyckats. Skälet är att vi saknade en viss nivå av politisk kultur, att det civila samhället vacklade, att fria medier och fackföreningar saknades — allt sammantaget viktiga förutsättningar för ett demokratiskt flertpartisystem.

De nu oberoende gamla republikerna hade det gemensamt att den gamla regimen förstörde möjligheten att utveckla kompetenta politiska eliter, vilka hade kunnat skapa en politisk ram för att lösa konflikter och sociala problem under övergångskedet.

Detta ledde till sönderfall och identitetskonflikter — inte så mycket intresse- eller värdekonflikter. Något som de utländska observatörerna oftast inte förstår.

Inga kompromisser

Identitetskonflikterna, i synnerhet de etniska, överskuggar alla andra konflikter. Och därifrån kommer allt det irrationella.

Identitetskonflikter ger föga utrymme för kompromisser. Alla parter tror att varje kompromiss äventyrar identiteten. Resultatet blir en totalitär tankeinriktning som leder till totalitär politik, våld och inbördeskrig.

Eftersom de inkompetenta eliterna är oförmögna att förena problemlösning med sin egen maktsträvan, har de börjat manipulera sina egna nationers identitet.

Upplösningsprocessen började långt innan den gamla regimen var politiskt död. Från mitten av 70-talet fanns en ny konstitution med konfederala inslag i politiken och ekonomin, vilket synliggjorde gränserna mellan republikerna.

Det slutliga sönderfallet kom med mediakriget. Då blev delrepublikerna "parallella verkligheter" med sina egna tolkningar av den nationella och allmänna historien.

Så kom varje part att betrakta sig själv som det största offret för den tidigare regimen. Media blev redskapet för självcentrering. På en djup psykologisk nivå identifierades "våra" behov med nationella behov — en kollektiv totalitär livsstil.

Denna manipulation förstörde den etniska identitetskonflikten till dess nuvarande tragik.

Med kriget kom nationalistiska ledare, "nationens fäder", och deras partier till makten. Ytligt sett är detta skeende könsneutralt. Men är det så?

Grunden för det nationalistiska vansinnet i det forna Jugoslavien är den patriarkala värdemodellen. Den totalitära nationalistiska chauvinistiska ideologins innersta kärna är våld, som uttryck för militant manlighet. Männen identifieras med själva nationen, dess historiska öde och territorium.

Detta ger männen en känsla av solidaritet, en tillhörighet till en unik kollektiv anda och en uppfattning om personlig betydelse, att vara "utvald" att kämpa för nationens stolthet.

Som brukligt är i patriarkala samhällen, betraktas kvinnor som mödrar som ska föda söner, morgondagens nationella soldater, och som hustrur som ska ta hand om "sina män". Deras roll är viktig för nationen men den är passiv och oföränderlig.

Den positionen blir ännu tydligare i krig, där kvinnorna huvudsakligen är offer. De och barnen blir flyktingar eller tragiska offer för fiendesidans män. Om de fångas blir de våldtagna och sannolikt dödade.

Är det då nationer och folk som våldtar och mördar? Nej! Den aggressiva nationalistiska ideologin och dess krigsmaskin, som baseras på manipulation av manlighetsföreställningar definierade av patriarkatet, rekryterar sina anhängare huvudsakligen bland män som strävar efter att identifiera sig med en stark kollektiv enhet — som nation. Män som inte förmår förverkliga sin egen individualitet.

Men framförallt ger den aggressiva nationalistiska strategin, i praktiken, full frihet åt det undertryckta behovet av våld. Våldet rättfärdigas som "försvar" av "vår" nationella identitet och överlevnad, men när Pandoras ask väl är öppen, finns våldet överallt. Våldet behöver inget territorium, bara offer.

Psykiskt förstörda män

Våldet drabbar också män. Och detta krig ger många exempel på män som psykiskt förstörts av trycket att delta och leva i våld och hat för att visa att de är "goda" representanter för sitt folk, patrioter och i synnerhet "riktiga män" med "mod".

Kvinnornas passivitet och osynlighet i detta krig är delvis ett arv från historien.

Deras roller är djupt rotade i den patriarkala ordningen.

Men de är också resultatet av deras gemensamma historia under socialismen. Vår erfarenhet av det socialistiska systemet visar att dess grundstruktur är auktoritär och patriarkalisk.

Alla krav på kvinnlig frigörelse som del av det grundläggande kravet på social jämlikhet, lämnade könsrollerna inom den sociala strukturen orörda. Dessutom var vissa ojämlikheter mellan könsrollerna

Pressens bild

inte bara rester av ett traditionellt förflutet, utan hörde till det nya ekonomiska och politiska livets modell. Väsentliga förbättringar av kvinnornas ställning under socialismen var huvudsakligen resultat av behovet att nå en viss nivå av ekonomisk utveckling.

Känsla av jämlikhet

Dessa förbättringar, som ökade möjligheten till utbildning, lika möjligheter till anställning, lagstadgad rätt till lika lön, liberal abortpolitik etc, gav kvinnor en känsla av jämlikhet. Så inlemmades de i systemet. Rättigheterna kom som ett

resultat av deras stöd till revolutionen, inte genom deras egen kamp.

Genom denna omedvetna anpassning förblev kvinnor mestadels politiskt okunniga och passiva. Den socialistiska frigörelseideologin betraktade varje slag av genuin feministisk rörelse som onödig — en kopia av den dekadenta västmodellen.

Ibland sågs feminismen till och med som en omstörtande verksamhet. Med få undantag förblev kvinnor därför ur stånd att spela en aktiv roll i politiken. Så förstörde den socialistiska ideologin vissa element i det civila samhällets utveckling.

Kvinnorna hade nu därför bara två möjligheter att ta sig ur passiviteten: Den första att bli hjältemödrar som försvor sina söners liv till nationens stora historiska mål, och därvid uppträdde i offentligheten som lysande exempel på nationalstolthet.

Den andra möjligheten var att ta till vapen och delta i dödandet. För kvinnor med viss personlig och politisk medvetenhet, fanns det en tredje möjlighet: att bli ännu mer osynliga än förut.

Kvinnor politiskt maktlösa

Även moderna kvinnor, intellektuella och utbildade feminister, har inget tillräde till politisk makt. De kan inte påverka opinionen när den enda

rättighet som finns är att identifiera sig med nationen. Deras "kanaler" att sprida sina tankar och artiklar är genom speciella tidskrifter och bokförlag, och i interna grupper läsa och diskutera med varandra.

De nya partierna är extremt traditionella, konservativa och manscentrerade. Feminismen är svag.

Hur kunde detta steg bakåt i vårt sociala och politiska liv ske?

Det gamla Jugoslavien var i viss mening ett modernt samhälle. Men det mesta av det nya härrörde från den snabba industrialiseringen efter andra världskriget. Ekonomin förändrades snabbt men vär-

"Hundratusentals flyktingar har förlorat allt — utom sitt dagliga elände.

Cirka 30 000 utbildade ungdomar lämnade Serbien
för att undgå militärtjänsten. De kan inte komma tillbaka "

desystemen och attityderna ändrades bara långsamt. Av en totalbefolkning på 20 miljoner flyttade sex miljoner in till städerna inom trettio år. Det var nästintill omöjligt för dem att bli rotfasta i stadsmiljön på en enda generation. Gapet mellan ekonomisk utveckling och värderingar och attityder, betydde att Jugoslavien förblev traditionellt och underutvecklat i många avseenden.

De återuppväckta nationalisterna var starkt konservativa och traditionella och fick spelrum i detta gap. De framkallade en våg av lantlig mentalitet överallt i samhället. För kvinnorna, med deras tidigare begränsningar, blev det nu ännu svårare att vara oberoende och självständiga.

Goda och dåliga serber

Att vara serb, leva i Serbien och inte vara besatt av nationalkänsla betyder att bli anklagad för att förråda sin nation och bli kallad en dålig serb.

Åtskillnaden mellan goda och dåliga serber har blivit mycket viktig i vår nationella mytologi, som är en krigarmytologi utkristaliserad ur en serbisk historia, överlastad med befrielsekrig. Serberna var alltid tappra soldater som stred för sin egen och grannfolks befrielse.

De glorifierades alltid som hederliga och orädda soldater; ständigt i krig, uthärdande stora förluster och med en syn på sig själva som de största offren för den våldsamma utvecklingen i Balkans historia. Alltid vid någon punkt, kom de att känna sig förrådda av sina broderationer under eller efter dessa krig.

Ja, serber har verkligen lidit ont, det kan ingen förneka. Och nutidens manipulation av serbisk nationalstolthet baseras faktiskt på tragiska minnen och djupt rotad rädsla, i synnerhet bland serbiska minoriteter inom grannrepublikerna.

Våra nationella ledare hittade på en slogan som lyder: "Serber vinner alltid krig, men förlorar freden", en slogan som är till för att mobilisera vårt folk till kamp för "sin nationella stolthet och historiska rättvisa".

Det senaste serbiska nationella uppvaknandet är starkt knutet till tidigt 1800-talskultur och -anda, med aggressiv manlig nationalism. Dess första offer är återigen kvinnorna.

Enligt en undersökning gjord av en grupp kvinnliga volontärer inom "SOS shelter hot-line" är siffrorna över det tilltagande våldet mot kvinnor förfärande.

Telefonsamtal från kvinnor som miss-handlats svårt eller hotats till livet av sin partner, ökade med 100 procent jämfört med föregående år. I synnerhet överensstämmer dessa siffror med medias, mest TVs aggressiva krigspropaganda och manliga våld mot kvinnor.

Det framgår att till och med män som inte var våldsamma mot sin partner tidigare, blev allvarligt aggressiva sen de sett Belgrads TV-nyheter. Männens psyken har faktiskt blivit ständigt "våldtagna" av media.

Skamlöst har media inriktats på att framkalla aggression och hat och mobilisera folk/män att slåss. Och målet har uppnåtts.

Det finns också många hemska historier om att kvinnor knappt känner igen sina män när de återvänder från fronten. De betar sig helt annorlunda, de till och med sover med sina k-pistar. Och de är psykiskt totalt förstörda. De förstör i sin tur sina familjers liv.

Vi lever i ett sjukt samhälle. Finns det en ände på detta?

Feminister gör motstånd

Det finns yttringar av motstånd och sunt förnuft. Feministgrupper i Belgrad hörde dit från första början. De är inte särskilt stora men startade och deltog i olika fredsinitiativ i Belgrad och Serbien. Och de fortsätter trots starka påtryckningar från politiker och allmänhet.

Andra politiska krafter närmade sig till och med verklig politisk makt, i varje fall innan FN:s sanktioner startade.

Men hur starkt kan ett demokratiskt politiskt gensvar bli i ett samhälle som förstört eller undertryckt varje tecken till civil samhällsutveckling?

Vem drabbar vanvettet?

Man kan förstå att världssamfundet är engagerat och otåligt. Men vem drabbar sanktionerna? Vanvettiga ledare, krigsförbrytare eller det vanliga folket? Kan medvetenhet och politisk nationalitet uppstå över natten i stor skala?

När folk kämpar för sin existens finns ingen kraft över för politiskt tänkande och handling. Det finns risk att det medborgerliga motståndet i Serbien knäcks innan det ens hunnit märkas.

Slutet på detta krig kommer inte att ge lindring åt någon part. Det finns ingen vinnare — alla är förlorare. Även om Serbien skulle vinna territorium har dess ledare att bära ansvaret för den största tragedin i nationens historia.

Många intellektuella måste bära sitt dåligasamvete för att de deltog i vansinnets utveckling. Folket måste bära de tragiska förlusterna, det dagliga eländet och frågorna från barn som förlorat sin framtid.

En tung börda för alla

Och slutligen måste serberna bära, och komma ur det helvete som deras eget våld och brustna illusioner försatt dem i. Sådant blir också resultatet för alla andra parter i konflikten.

Hundratusentals flyktingar har förlorat allt utom sitt dagliga elände. Cirka 30 000 utbildade ungdomar lämnade Serbien för att undgå militärtjänsten. De kan inte komma tillbaka.

Våra lagar föreskriver över 10 års fängelse för desertering. Dessa ungdomar och deras familjer har förlorat till och med möjligheten till normal mänsklig tillvaro.

Dessutom flydde över 100 000 utbildade och högt kvalificerade människor i åldern 25 till 45 år. Kriget är inte deras krig. Dessa ledare är inte deras ledare. De förlorade sitt land och sin framtid i det.

Finns det ljus i slutet av denna svarta tunnel? Jag föredrar att hoppas det.

Översättning och
sammandrag av **Ola Friholt**

Minns ni Domitila?

Med en tom äggkartong nerpackad i resväskan åkte jag i oktober till Bolivia för att leta rätt på Domitila Barrios de Chungara.

Minns ni henne?

Sommaren 1975 talade hela världen om henne, gruvarbetarhustrun från gruvan Siglio XX på Andernas högplatå i Bolivia.

Liten och säker stod hon då på en internationell kvinnokonferens i Mexico City och berättade om sina upplevelser av den bolivianska militärdiktaturens våld och terror mot henne och hennes folk.

Själv hade hon flera gånger kastats i fängelse. Hennes brott var att hon kämpade för drägliga levnadsvillkor för kvinnorna och barnen i gruvorna, där männen arbetade under omänskliga förhållanden.

En gång hade Domitila efter en misshandel fött ett barn på golvet i en fängelsecell. Barnet dog.

Bild: Björn Kumm

Domitilas enkla, sakliga berättelse gjorde djupt intryck på världen. Något år senare fanns den i boken "Om ni låter mig tala..." som är Domitilas berättelse nerskriven av den brasilianska sociologen Moema Viezzer.

Boken översattes till många språk och Domitila reste runt i hela världen och värdade om solidaritet med sitt folk.

1980 blev det svenska folket närmare bekant med Domitila. I juli det året var hon med på en ny internationell konferens i Köpenhamn. Medan den pågick skedde en militärkupp i Bolivia och Domitila blev förbjuden att resa hem. Hon fick då asyl i Sverige och snart kunde också hennes man och de sju barnen komma hit.

Domitila gjorde intryck på alla med sin värme, sin intensitet och sitt starka engagemang för de bolivianska gruvarbetarfamiljernas kamp. Det gjordes intervjuer och reportage med henne och i TV fick vi se henne handla i snabbköpet i asyltillvaron i Västerås. Som ett exempel på svensk vällevnad höll hon där upp en äggkartong: "Så bra, så praktiskt! Men — varför slänger ni den när äggen är slut? Den kan ju användas många gånger".

Åter till fattigdomen

När en demokratisk regim efter två år avlöste militärdiktaturen kunde Domitila och andra som sökt asyl utomlands återvända till Bolivia. "Tack för att ni gav mig skydd de här två åren! Nu ska jag hem, det är i Bolivia jag hör hemma", sa Domitila, när svensk TV visade hennes avfärd från Arlanda i december 1982.

Många förundrade sig över att hon frivilligt lämnade den trygga ombonade tillvaron i vårt land och åkte hem till en oviss framtid i fattigdom, utan hem och utan arbete. "Jag behövs där bland mitt folk", sa Domitila. "De är extremt fattiga, ni har det extremt bra. Jag ska kämpa för rättvisa".

Hur gick det sedan? Var fanns hon i dag, den lilla tappra indiankvinnan, som hela världen beundrade för tio år sedan?

Den 12 oktober, 500-årsdagen av Columbus' landstigning på den amerikanska kontinenten, var jag i Bolivias huvudstad La Paz. Ursprungsbefolkningen, Bolivias 36 indianstammar, firade dagen med en symbolisk belägring av landets större städer. I La Paz fylldes gatorna av tiotusentals människor i färggranna kläder, som ropande och sjungande drog genom huvudgatorna. Diskret men strategiskt utplacerad, tryckte polis och militär på bakgatorna med sköldar och gevär. Manifestationen utmynnade i landets första indianriksdag, *Asamblea de naciones originarias y del pueblo*, en historisk första samling av den stora

indianmajoriteten i landet, som pågick under flera dagar. Av landets sju miljoner invånare är bara 15 procent vita, men det är hos dem all makt och allt välstånd finns. Över 70 procent är indianer och resten är mestiser.

Domitila fann jag först några dagar senare 50 mil sydst om La Paz, i den lilla förstaden Quillacollo utanför Chohabamba. Där driver hon nu en skola för fattiga och lågutbildade. Taxichauffören, som höll utanför det lilla huset, hade känt igen henne och nyfiket undrat vad jag ville henne. "Nog vet folk vem Domitila är", sa han. "Men här i Cochabamba tar vi inte så stor notis om henne. Hon är ju från gruvorna!"

Naturligtvis hade Domitila varit med på indianriksdagen i La Paz. Hon hade just kommit hem därifrån efter en 24 timmars svindlande bussresa från Andernas högplatå ner till den mera moderata höjden, 2 600 meter, och hon var ganska trött.

Det var mycket som hade förändrats i hennes liv de senaste tio åren, berättade hon. Hon hade skilt sig från sin man och hette numera inte Chungara utan Cuenca. Och eftersom hon inte längre var gruvarbetarhustru kunde hon inte vara med i Husmorsföreningen i Siglio XX. Nu är hon engagerad i andra projekt i kampen för sitt folks mänskliga rättigheter.

Domitila berättar att allt sedan hon började organisera sig tillsammans med andra kvinnor har hon förstått hur viktigt det är med kunskaper. Det var så mycket de behövde kunna för att kämpa, inte minst när de skulle förhandla med företagsledningen i gruvorna. Och hela tiden blev de motarbetade av arbetsgivarna, av kyrkan och också av sina egna män. I dag arbetar också andra för att förvirra kvinnokampen, menar Domitila. Borgerligheten arrangerar seminarier och kurser, där de säger åt kvinnorna att det är männen de ska kämpa emot.

— De lägger ner massor med pengar för att kvinnor ska slå in på fel väg mot sin befrielse.

Skolan Domitila

Därför beslöt Domitila tillsammans med några vänner att starta en skola, "Den ambulerande skolan DOMITILA". Här vill de dela med sig av sina egna erfarenheter av många års kamp för kvinnor, mot förtrycket, och visa hur man måste skaffa sig kunskaper för att kunna handla politiskt och åstadkomma förändringar. Namnen på skolans kurser anger vad det handlar om: "Kvinnan och samhället I", "Kvinnan och samhället II", "Nationell och internationell orientering", "Organisk struktur — en kurs om fackföreningarnas organisation", "Kokaodling och kokain — en kurs som vill avmystifiera kokaodlingen och studera sanningen och lögnen kring detta mycket centrala problem i vårt lands sociala, politiska och

ekonomiska liv, 500 års historia, som beskriver mötet mellan de två världar, ett försök att djupare förstå det land vi lever i”.

Jag plockar fram äggkartongen och Domitila skrattar förtjust. Visst minns hon Sverige och hur bra det varit där. En av hennes söner studerar i Göteborg och äldsta dottern är gift i Sverige och har två barn.

Hur var det att komma tillbaka hem efter två år i landsflykt?

— Du förstår, när man lämnar allt och går i landsflykt och sedan kommer tillbaka så är det precis som att börja om från noll igen. Vi hade inget arbete, inget hem, ingenting alls. Men det är likadant för alla som återvänder. Man får börja om från början.

Ännu har militären inte glömt Domitila och hennes organiserade kamp i Siglio XX. Också i hennes nuvarande verksamhet trakasserar de henne och det händer att de kommer hem till henne och vänder upp och ner på hennes tillhörigheter, berättar hon. Domitila säger att bolivianska regimer har våldfört sig på de mänskliga rättigheterna på två olika sätt:

— Militärdiktaturena begick massaker med blod och död. Men blod syns och folket protesterade. De nyliberala demokratierna våldför sig också på de mänskliga rättigheterna, men mera raffinerat.

Vita massakern

Vi kallar det den vita massakern, när de säljer ut industrierna till utländska köpare som sparkar arbetarna och kastar ut dem från sina hem. Familjer splittras och barn dör varje dag av svält och undernäring. Det är en annan sorts massaker, som inte syns så som blod, men som är grymmare. I dag har en majoritet av arbetarna här inga jobb.

I Sverige levde Domitila ett annat liv, som var tryggt och bekvämt. Vad tänker hon om det i dag?

— Svenska staten behandlade oss mycket väl, precis som sina egna medborgare. Jag kom för att jag behövde skydd för mitt liv; det fick jag, och jag tackar svenska folket för det. Från ena dagen till den andra hade jag också ett hem, så fint

som jag aldrig haft det. Färg-TV och telefon, eget rum till barnen — och *mattor* på golven!

Och mat hade vi, varje dag.

Men ändå ville hon hem till fattigdomen i Bolivia?

— Ja! En dag när vi satt och åt frukost så sa min dotter Paula: Mamma, här i Sverige har vi mjölk och marmelad, smör, ägg — hur kommer det sig att vi har allt detta medan barnen i Bolivia inte har någonting alls?

Den frågan förföljde Domitila ständigt i Sverige, och förföljer henne än, säger hon.

Vad minns hon som bra och vad tyckte hon var dåligt i Sverige?

Ni har ingen tid

— Bra var hur kvinnorna behandlas och att man inte slår dem. Bra också att man tyckte så mycket om naturen, djuren och växterna. Bra att alla barn får näringsriktig mat. Men dåligt är att ni aldrig har tid. För att kunna konsumera och konsumera så arbetar ni och arbetar. Barnen lämnas på dagis och gamla på ålderdomshem så att ni ska få tid att arbeta och konsumera så mycket som möjligt. Här i Bolivia, där det finns så mycket fattigdom, tar vi hand om våra barn och våra gamla, vi lever tillsammans och hjälper varandra. Och här känner vi trots allt mera livsglädje.

När gamla i Sverige sitter ensamma och utan besök tror hon att det har sin förklaring i att deras barn i sin tur kände sig övergivna och lämnade på dagis när de som bäst skulle ha behövt sina föräldrar.

Men hon är ledsen över att hon aldrig lärde sig svenska. Hon skulle ha velat prata om det här med kvinnorna och arbetarna, fråga varför de inte verkade lyckliga.

— Jag tror inte ni är lyckliga i Sverige. Ni lever i ständig skräck för kärnkraften, för miljöförstöringen. Med vår extrema fattigdom är vi inte heller lyckliga. Det borde finnas en medelväg, inte sant? Alla arbetarna i de här två ytterligheterna borde gå samman och kämpa för ett rättvisare samhälle där människorna inte måste bli konsumerande maskiner för att känna livsglädje!

Den norska Nobelkommittén gav årets fredspris till en indian, Rigoberta Menchú från Guatemala. I en ledarkommentar i en boliviansk tidning antydde att priset lika gärna kunde ha gått till Domitila Barrios de Cuenca.

Domitila säger att hon personligen känner Rigoberta Menchú och beundrar hennes kamp för fred och frihet åt Guatemalas folk. Hon hoppas att priset också är ett uttryck för solidaritet med dem och med ursprungfolkens kamp för sina rättigheter i Latinamerika.

— Fredspriset är väl inte till för att döva samveten. Det handlar väl just om ett erkännande av rätten till en rättvis fred, rättvis inte minst för folket i Guatemala, som har lidit så mycket och som har så många döda. Det är inte den fred som råder på kyrkogården vi vill ha. När det råder orättvisa för folket, då måste man tyvärr ha krig, då är kriget nödvändigt. Först sedan kan det bli en rättvis fred.

En del av *Den ambulerande skolan Domitila's* verksamhet finansieras med inkomster från hennes böcker. För några år sedan kom den andra boken, också den i samarbete med brasilianskan Moema Viezzer. Den heter ”Aqui tambien Domitila”, ungefär ”Här är Domitila igen”, och har redan översatts till flera språk, dock inte till svenska.

— Det var nog för att jag sa det där om äggkartongerna, säger Domitila och skrattar.

Flyttar inte

Ett ord på svenska kan hon — ”mormor”. Hon är stolt och glad över sina två barnbarn i Sverige och längtar ofta efter dem. Men flytta till Sverige, det gör hon aldrig, även om barnen har föreslagit henne det.

— Jag kan aldrig vänja mig vid ert levnadssätt. Och mina skyldigheter är här, i mitt land, att kämpa för en levnadsnivå som inte är så överdrivet konsumtionsinriktad som hos er. Tänk om det gick att nå ett mittemellanläge! Det är för att vara med i den kampen som jag ständigt återvänder till mitt land.

Irka Cederberg

Kvinnohus i Honduras

Svenska Kvinnors Vänsterförbund har fått pengar från SIDA för att starta ett kvinnohus i Honduras.

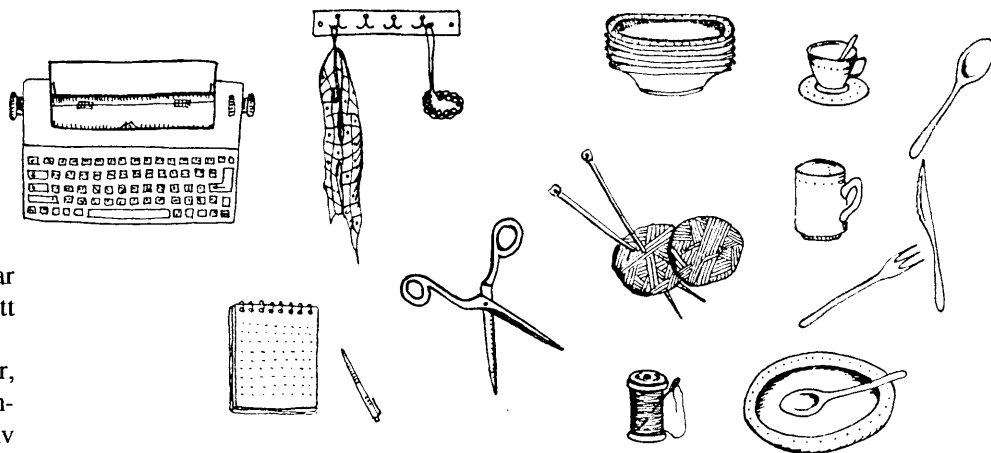
Det ska ta emot ungefär 50 kvinnor, ensamstående, utbildade och fattiga kvinnor, som dessutom ofta misshandlats av sin man och därför tvingats hemifrån.

I huset ska de få en fristad, med juridisk och social rådgivning. De ska också få sjukvård och psykiatrisk vård. Även praktisk utbildning i matlagning, barnavård, hygien, sömnad och så vidare.

Det behövs både pengar och allt som ingår i ett hem. För närvarande finns ingenting av detta på plats.

SKV i Göteborg håller som bäst på att samla in saker till huset. Sängkläder, porslin, symaskiner, skrivmaskiner, grytor och kastruller, med mera.

För närvarande går det lite trögt.

Vi i Sverige har kanske lite svårt att förstå den totala brist på livets nödtorft som många länders människor lever under. Här besvärar vi stundtals av vår överkonsumtion. Vad ska vi göra med alla grejer som står på vinden och i källaren? Kommer vi nånsin att använda det som vi sparar på? Hur många lakan trängs i linneförrådet, hur många kökshanddukar? Hur många saxar, knivar, skärbräder, gamla köksstolar, tapetrullar, leksaker efter för längesedan utflugna barn har vi samlat på oss?

Allt detta skulle bli till stor glädje för kvinnorna i Kvinnohuset.

Du kan vara till stor nytta för dem. Skicka allt du inte behöver till Göteborg, SKV, Linnégatan 21, så packar vi ner det ordentligt och vidarebeforder det till en konteiner som ska fyllas till vidare transport till Honduras. SIDA betalar frakten. Pengar är också välkomna. Postgirot är: 5 13 23-4. Skriv Honduras på talongen.

PS. Även den minsta dragkedja eller nålkuvert är välkommet!

Recept på bra mat som inte är dyr. Konsumentverket, 1992

Mindre än 50 kronor kostar boken på Domus, och det är en bra investering.

Nu när de flesta tvingas spara, är maten nästan det enda vi kan dra in på. I denna kokbok hittar du en massa bra recept på mat som kostar under 15 kronor per portion. (Priserna utgår från hösten 1992)

Är man riktigt pank, kan man ordna en bra måltid för mindre än 2,50. För en tia kan man få en omväxlande och näringsriktig matsedel, där det ingår både svensk husmanskost och exotiska rätter som moussaka och currykyckling.

Recepten är så enkelt uppställda att även en nybörjare kan följa dem. För unga familjer måste detta vara en verklig guldgruva. Men även gamla husmödrar kan få inspiration och tips om hur man kan dryga ut matpengarna.

Man får uppgifter om tillagningstid, inköpsmängd, näringsinnehåll och kalorier. För att förenkla planeringen, föreslår författarna att man inför en fast matsedel, med en soppdag, en kött dag, en vegetarisk dag, en järnrik dag, en fiskdag, en restdag och en charkuteridag. Inom varje område finns det omkring 25 recept. Det finns också förslag på efterrätter, och recept på matbröd och kakor.

Rekommenderas!

Aase Bang

Den osynliga historien -- kvinnornas historia

Ett seminarium på Historiska Muséet, Stockholm, arrangerat av Forskningsrådsnämnden, i samarbete med Nordiska muséet och Historiska muséet den 24-25 april.

Kvinnans ställning genom tiderna har inte varit statisk. Inte heller är det givet att den stadigt förbättrats. En del kvinnoforskare menar att den svenska kvinnan hade en starkare ställning i förmodern tid än under 1700- och 1800-talen, då kvinnorna utestängdes från den offentliga sfären.

En lång rad kvinnoforskare kommer att föreläsa om kvinnans förändrade ställning i historien. Föredragen kommer att varvas med uppläsningar, teater, sång och musik.

Ur programmet:

Lördag den 24 april

- Kvinnornas roll och ställning i förmodern tid
- Kvinnans förändrade ställning i moderniseringsprocessen
- Motstånd — backlash. Om kvinnornas begynnande motstånd under 1800-talet och backlash vid sekelskiftet.

Söndag 25 april

- Kvinnan på 1900-talet
 - Kvinnornas politiska kamp
 - Vägen till en tvåkönad historia: Läromedlen i skolan
- Bland föreläsarna: Yvonne Hirdman, Anita Nyberg, Agneta Stark och många andra. Dessutom: Anita Wall med ett stycke ur "Helga Wrede", Liselotte Nilsson med sånger ur "Jösses flickor", uppläsning av Britt Örnehed och Leif Liljeroth med mera.

— Rika länder har alltid tagit initiativen, och tredje världen har fått följa efter, säger Rokeya Kabir, ledare av en kvinnorörelse i Bangladesh. Nu måste folkrörelser i i-länderna lära känna de många starka gräsrotsrörelser i u-länderna och ni måste ge oss möjlighet att ta initiativ.

Att få vistas på allmän plats...

... ett stort framsteg för kvinnorna i Bangladesh

Text och bild: Maria Lövfors

Bangladesh är kvinnans plats i hemmet. Husets väggar är gränsen för hennes värld. Så fort hon måste gå utanför huset är hon en inkräktare i männens värld.

Rokeya Kabir har startat en kvinnorörelse för att bryta kvinnornas isolering och hjälpa dem att försörja sig i ett av världens fattigaste länder.

— Bilden ni har av vårt land är skapad av massmedia och den visar inte vår ständiga kamp, säger Rokeya. Ni glömmer att vi inte är skyldiga till vårt lidande. Först styrde britterna Indien och sedan fick militärregimen i Bangladesh stöd av USA. Vi förlorade den folkliga motståndskampen mot världens mäktigaste krafter.

Rokeya Kabir är 41 år, men ser yngre ut. Det ger henne ofta problem, eftersom en ung bangladeshisk kvinna inte anses kunna ha ansvar. Hon är änka sedan knappt ett år.

— Mitt engagemang startade under perioden före befrielsen när folk som tvingats gå under jorden bodde hemma hos vår familj.

Rokeya har fyra äldre bröder som var aktiva i kommunistpartiet på 1960-talet, då Bangladesh fortfarande hette Öst-Pakistan.

— Jag var studentledare när jag läste vid universitetet i Dhaka, och en av de ledande organisatörerna under befrielsekampen. Jag lärde mig mycket av mina bröders politiska engagemang, men fundamentalismen inom kommunistpartiet gjorde att jag gick ur 1975.

Efter studierna fick hon arbete inom det statliga elektrifieringsprogrammet. Där stötte hon på många problem som kvinna.

— Jag märkte hur samhället behandlade mig, att alla talade till mig som kvinna och inte som tjänsteman.

Då sökte Rokeya sig till kvinnorörelsen och 1987 startade hon Association of Women for Progress (Kvinnoförbundet för framsteg), som idag har 10 000 medlemmar.

— Vi var några välutbildade kvinnor som reagerade mot den nedlåtande välgörenhetsinställning som vissa organisationer har gentemot de fattiga kvinnorna. Vi ville arbeta tillsammans med de fattiga, inte för dem ovanifrån.

Rokeya säger själv att hon är privilegierad, med utbildning, arbete och tryggad försörjning.

— Men varje frihet vi har kan snabbt försvinna. Efter varje militärkupp viftar soldaterna med gevär och skriker att vi ska gå hem och ta på oss slöjan. Därför finns det en gemensam grund för solidaritet mellan de fattiga och de rika kvinnorna i vårt land.

— Det är samma sak i hela världen. Om ni i Sverige slutar kämpa kommer er frihet också att hotas. Vi måste hela tiden återerövra det vi har.

"De förstår ingenting"

När Rokeya kommer till en by för att diskutera kvinnornas problem och starta en lokal kvinnogrupp brukar männen säga: "Å, de är kvinnor, de förstår inget, fråga mig istället, jag kan svara bättre än hon, hon förstår inte vad du frågar".

— Några år senare kan byns kvinnor och män delta i samma möte om byns problem, och kvinnorna uttalar sig och höjer rösten i männens närvaro, något som tidigare var otänkbart.

Traditionellt har kvinnor möjlighet att träffas och prata bara när de hämtar vatten eller ved.

— Vi uppmuntrar kvinnorna att bygga ett aktivitetscenter i byn och skapa en ny, tillåten mötesplats. Där hjälper vi dem att anordna kurser och diskussioner.

Rokeya hade nyligen besök av några kvinnor från byarna i närheten, som kom gående utan att ha någon man med sig.

— Det är ett viktigt framsteg i vårt samhälle där kvinnor inte tillåts uppehålla sig på allmänna platser ensamma.

Vi vill bygga på de traditioner som ger kvinnor styrka. Det finns traditionella kvinnliga ledare i byarna som ger råd i familjekriser och personliga problem. De kan till och med ge råd till män i kraft av sin ställning.

Kvinnor i Bangladesh är ekonomiskt beroende av sina män. De hjälper männen i jordbruket. Men det finns sätt för dem att tjäna lite pengar. De syr, gör korgarbeten, odlar grönsaker, föder upp kycklingar och getter, säljer mjölk och annat.

På vissa håll arbetar de som daglönare vid vägarbeten, allt för att skrapa ihop till familjens försörjning. Pengarna behövs till mat, kläder och skolväxter. En del har problem med att deras män tar pengarna.

Vår organisation vill ge kvinnor bättre förutsättningar. Vi ordnar kurser och ger dem krediter så att de kan köpa material utan att behöva gå till lånehajar.

Eftersom kvinnor inte kan ha egendom i sitt namn så kan de inte prestera den säkerhet som krävs för banklån.

Den islamiska lagstiftningen i Bangladesh ger inte kvinnor lika rätt till arv, familjeegendom och vårdnad om barnen. Det finns en stor kvinnoorganisation som arbetar med lobbying på regeringsnivå. Den anklagas ofta för att bara diskutera lagar medan de fattiga kvinnorna dör.

— Vår organisation har en dubbel strategi, dels att hjälpa kvinnor att klara sin överlevnad och göra dem medvetna om sina rättigheter, dels att mobilisera de redan medvetna i arbetet för en jämlik lagstiftning.

— Visst håller en del män med oss. Problemet är att det ofta bara är i teorin, sedan kanske de går hem och slår sin hustru i alla fall.

Rokeya formulerar sina idéer och värderingar omsorgsfullt, som den som inte är van att uttrycka sig fritt. Hon vågar inte dela med sig av alla sina tankar och åsikter till sin tolvåriga dotter.

— Då skulle hon inte klara sig i det samhälle vi har nu. Att ändra attityder tar generationer.

Att överleva dagen

Rokeya talar om problemet att involvera de mest utsatta kvinnorna. Precis som i Sverige är det vanligare att kvinnor med utbildning är medvetna och aktiva.

— Den fattiga kvinnan lever så eländigt att hon måste inrikta sig på hur hon och familjen ska överleva dagen. Det är inte ett människovärdigt liv. Hon orkar inte se framåt och jag förebrår henne inte. Istället måste jag stå för visionerna och en strategi för att genomföra dem.

— Ni svenska kvinnor har nått en nivå där ni kan se att ni är diskriminerade. Det enda som är tydligt hos oss är fattigdomens förtryck.

Rokeya har varit två veckor i Sverige och hunnit träffa soldaritet- freds- och miljöorganisationer.

— Jag är förvånad över att ni svenska kvinnor fortfarande inte har lika höga löner som männen och att ni gör mer hushållsarbete. Och den ekonomiska krisen här verkar drabba kvinnor hårdare.

Hon har fått många frågor om livet i Bangladesh, som de flesta bara associerar till svält och översvämningar.

— Det ekonomiska systemet i världen ser fortfarande till att vi i de fattiga länderna förlorar resurser.

För varje dollar i bistånd går 30 dollar tillbaka till industriländerna. Ni tar mer än ni ger tillbaka, alltså exploaterar ni oss fortfarande.

— Ni har gjort så mycket fel, er nästa generation kommer att få lida för de felen och vi i resten av världen lider redan! Ni måste börja agera för era barns framtid, för er egen framtid och också för vår framtid.

Inte bara moraliskt stöd

— För att vi ska få en fungerande demokrati och behålla våra folkvalda regeringar, behöver vi moraliskt stöd från folkrörelser i er del av världen, så att vi kan ställa krav på våra regeringar att deras politik ska gynna de fattiga.

Rokeya har kunnat komma till Sverige tack vare ett ganska nytt internationellt nätverk för enskilda organisationer. Det heter El Taller (ungefär Verkstaden) och arrangerar regionala och internationella seminarier och utbyten. Hittills är bara en svensk organisation medlem, Svensk Volontärsamverkan (SVS).

— Min organisation behöver annat stöd också, utöver det moraliska. Vi finansierar så mycket som möjligt själva. Skulle vi leva enbart på medel utifrån så skulle vi förlora vår självkänsla. Men det finns så väldigt lite pengar i vårt land, så våra insamlingskampanjer ger bara små summor.

— Det finns projekt som gynnar de fattiga, menar Rokeya, som ni i de rika länderna kan stödja ekonomiskt. Men ni måste välja noga. De stora biståndsfördena styrs av makt-havarna och pengarna når inte de nänniskor som bäst behöver dem.

Rokeya anser att folkrörelserna har stora uppgifter även i de rika länderna.

— Er överkonsumtion gör miljöproblemen enorma. Ni tar vår del av världens resurser också, och ni skapar föroreningar som vi alla får lida av. Ni måste kämpa för att förändra ert mönster av överkonsumtion och för att förbättra er miljö. Er kamp är inte likadan som vår, men grundproblemen är globala.

— För vår del måste vi bygga upp en viss produktiv industri, för att nå upp till en skälig levnadsnivå. Men det behöver inte vara med miljöförstörande storindustri och kärnkraft.

— Vår situation är mycket värre än er, vi måste komma ifrån misären, hotet mot vår överlevnad. Ni måste komma bort från er överkonsumtion som också hotar människors överlevnad.

*Radha Bhatt håller föredrag
i Delhi nov -92
Bild: Ingegärd Johansson*

Radha i Indien

"Just då aftonklockorna började ringa i templet, gav modern till ett högt, förtvivlat skrik, och barnet föddes. Det var en flicka, familjens tredje dotter". Besvikelsen var stor. Alla hade väntat på en son, skriver Radha Bhatt i sin självbiografiska bok "Mana -- en flicka från Himalaya".

Döttrar hade man begränsad nytta av. De gifte sig och flyttade till sina mäns familjer. En son däremot skulle ta hand om föräldrarna när de blev gamla och svärdottern skulle tjäna dem.

Farfar i familjen ville dock inte förarga gudarna: "Sluta gnälla nu", sa han. "Flickan föddes just i det ögonblick då dagen förvandlas till natt. Det är gudarnas timme, den stund då de visar sin makt. Låt oss ta emot detta barn som en gåva från dem".

Prästen som skulle välja namn åt henne fick veta det exakta ögonblicket när hon föddes. Efter invecklade beräkningar kom han fram till följande:

"Denna flicka kommer att bringa er stor lycka. Stjärnornas läge visar att en bror kommer att födas efter henne. Hennesegna stjärnor är emellertid starka, så det kommer att bli svårt att ordna ett gitemål för henne. På så sätt kommer hon att bli till problem för sin far".

Hon fick namnet Manuli, och kallades Mana.

Mycket riktigt födde hennes mamma en son efter några år, vilket allmänt ansågs vara Manas förtjänst. Hon blev därför högt älskad av alla och fick presenter som utmärkte henne framför de andra systarna.

Men också prästens andra profetia besannades. Mana, alias Radha, blev aldrig bortgift och blev så tillvida ett "problem för sin far".

Att hon, till skillnad från sina äldre systrar, fick gå i skola, förklarade hennes far med att han hoppades på en rikare brudgum åt henne. En som också satte värde på en beläst hustru.

Men Mana satte sig tidigt till motvärn. "Jag hatar bröllop och jag vill aldrig gifta mig", fastslog hon, till mammas och i synnerhet farmors skräck och förtrytelse. Mana frågade hur det kom sig att de flesta flickor inte fick gå i skolan? Att pojkar alltid sades ha större värde än flickor? Varför det alltid var flickorna som skulle göra det hårda arbetet för hela familjen? Farmor trodde att det var skolan som satte griller i huvudet på flickan och hon togs ur skolan.

Vid en pilgrimsresa till den heliga staden vid Ganges, dit hon fått följa pappa och farmor, råkade hon höra en kvinna som talade i en högtalare i en park: "Sluta upp att göra era hustrur och döttrar till dockor och sällskapsdjur. Skicka dem till skolor, låt dem få undervisning som männen får. Gammal sedvänja gör dem till slavar i sina hem..."

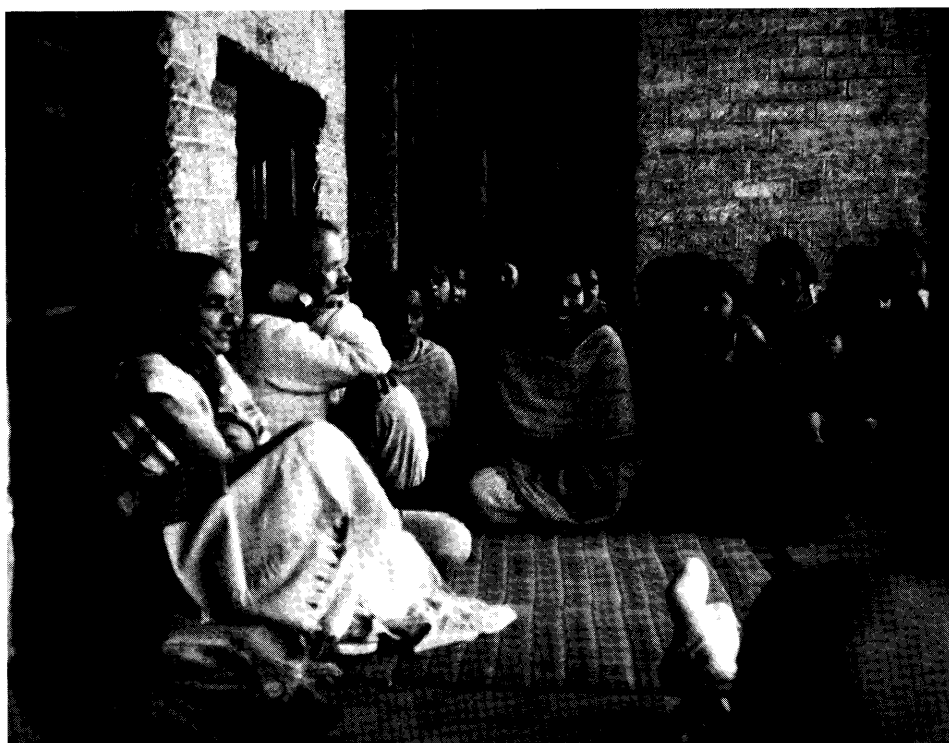
Jag talar också till de mödrar som har unga döttrar. Ge era flickor samma möjligheter som pojkarna. Till flickorna skulle jag vilja säga: Visa att ni har en egen vilja, arbeta hårt och förverkliga era önsknningar. Ni har rätt att bestämma över era egna liv. Systrar, jag arbetar för att hjälpa er. Vem som helst kan komma till mig och jag ska hjälpa er så långt som möjligt".

Mana kunde inte tänka på annat därefter. Hon listade ut namn och adress till kvinnan och skrev ett brev till henne. Och under över alla under! Hon fick svar att hon var välkommen till den skola som kvinnan startat i en bergsby i Almora.

Med mod och list fick hon familjen att låta henne fara dit. På prov för sex månader, som de sa, sedan skulle hon giftas bort...

Ungefär så gick det också till när Radha Bhatt själv hamnade i Lakshmi Ashram. Först som mångårig elev och sedan som rektor. Hon efterträdde Sarla Ben, som en gång i tiden fått i uppdrag av Mahatma Gandhi att göra en god gärning bland Himalayas bergsfolk.

Skolan drivs också helt i Gandhis anda, det vill säga anden och handen utvecklas jämsides. Eleverna, ett 80-tal flickor och kvinnor, arbetar med trädgård och djur, lär sig spinna och väva, omväxlande med teoretiska studier och diskussioner.

Radha Bhatt i diskussion med sina elever på Lakshmi Ashram. Bild: Erni Friholt

Direkta aktioner till stöd för bergsborna runtomkring har gjort skolan och dess rektor känd vida omkring och också fört Radha till fängelset.

— Det gällde alkoholen då, berättar Radha. Många kvinnor för illa av att deras män söp. Inte bara pengarna försvann, utan de blev ofta slagna och fick ännu mera arbete.

Vi beslöt att sittstrejka utanför alkoholbutikerna i Almora. Det krävdes många samtal med kvinnorna innan en del vågade ställa upp. Du kan tänka dig, dessa blyga kvinnor skulle sitta där och ställa ut sin sorg. Alla kunde se och bespotta dem, vilket också skedde. Och i stället för innehavarna till spritbutikerna, var det vi som slängdes i fängelse. För att vi hindrade kommersen.

Alltsammans var en skräckupplevelse för de flesta kvinnorna, men förde oss samman på ett fruktbart sätt. Jag var också rädd, men tvangs svälja min rädsla, eftersom de andra litade så obetingat på mig.

Jag berättade alla historier om Gandhi och hans ickevåldskamp som jag kom på. Paniken låg hela tiden på lur i denna fängelsehåla där vi var arton kvinnor på ett utrymme för högst fyra. Vi fick ytterst lite mat, där fanns ingen toalett, inget ljus, råttor och ohyra delade cell med oss. I tio dagar satt vi så...

Vi gjorde ett flertal aktioner till, efter det, och vann till slut en delseger. Det blev en tid alkoholförbud i delstaten. Sedan kom engagemanget för Himalayas miljö. Den nu så kända trädskramarrörelsen började där, med kvinnornas aktioner.

Men att aktionerna kunde komma till stånd, att det fanns en genomtänkt linje i dem, att de var uthålliga och envetna och pågår än, det är till stor del Radha Bhatt's förtjänst.

I början höll man möten och seminarier på skolan och drog upp strategier. Nu är Radha mest på vandring från by till by. Hon bär budkavle bokstavligen från dörr till dörr.

Nu gäller det framförallt vatten. Det gäller både den sjunkande grundvattenni-vån och de redan påbörjade och de planerade dammbyggena.

Ledningen av skolan har hon lämnat vidare till en mångårig elev, som hon själv varit en gång. Hon är trogen sina ideal och lever mycket enkelt, har en härlig humor och en stor tilltro till sin egen och andras förmåga.

Föräldrarna och syskonen levde tidvis hos henne på ashramet. Både mor och far dog där, till slut helt övertygade om att hon gjort rätt som trotsade dem i sin barndom. Övertygade också om det som farfar sagt när hon föddes — att hon var en gudarnas gåva.

Erni Friholt

PS

Radha Bhatt kommer till Sverige i april för att delta i ett seminarium i Stockholm på temat: Pedagogik för miljön.

AMNLAE

— den nicaraguanska kvinnoorganisationen
har funnits sen 1969.

*Trots återkommande diskussioner om
vilka kvinnor den vände sig till,
vilka kvinnor som var medlemmar,
vilka kvinnor som satt i ledningen etc,
stärkte den sin ställning så att den under
sandinisternas styre (1979-1990)
var remissinstans för lagförslag.*

Kvinnohuset i León Bild: Karin Lentz

En politiskt aktiv och internationellt känd kvinna, Gladys Baez, verkade — och verkar — i León och hon såg till att göra AMNLAE och kvinnohuset där känt.

Hon hade kontakt med många organisationer världen över och många är de donatorer som kan glädja sig åt en strålande aktivitet.

Hon och de många frivilligt arbetande kvinnorna lyckades göra AMNLAE till en fast punkt. Sandinismen bidrog till att göra kvinnorna medvetna och många sökte sig till kvinnohuset.

Jag har besökt León vid flera tillfällen, första gången 1989 och redan då var aktiviteterna och framtidsplanerna omfattande, med tanke på landets situation, med USA som sen 1979 störde inte bara demokratiseringsprocessen med allt vad sandinisterna ville att den skulle medföra, utan än mer genom att föra krig mot landet.

AMNLAE hade alltså ett eget hus som sköttes av frivilliga krafter. Det hade iordningställts med hjälp från SIDA:s kontor i Managua och med den svenska arkitekten Helena Molin. Huset är relativt stort, med byggnader kring en ljusgård med växter, palmer och blommor.

Några kurser pågick, en kvinnomottagning fanns men det mest dominerande var självständighetskampen och att samla in vad som kunde samlas in till fronten: små påsar ris som civila avstod från sin magra ranson, till exempel.

Där arbetade som volontär barnmorskan Linda Andersson och det är med hennes råd och hjälp som SKVs anslag använts på ett förnuftigt sätt.

Man ska inte glömma att budget, kvitton, bokföring etc, inte är något man lär sig på en gång, när man kanske just lärt sig läsa.

Vid mitt nästa besök, två år senare, hade mycket förändrats. Sandinisterna hade förlorat valet, men hade majoritet i León. Landets ekonomi hade ytterligare försämrats, man var på väg att privatisera utbildning, sjuk- och hälsovård, priserna sköt i höjden, arbetslösheten ökade. Nicaragua var på väg att bli som andra länder i Latinamerika och med växande klyftor mellan rika och fattiga drabbas barn, gamla och kvinnor hårdast.

AMNLAE hade för säkerhets skull köpt ett hus till då man inte visste om det gamla kunde behållas. Med utländsk hjälp, bland annat ett projekt som jag höll i för Stödskommittén för Centralamerikas folk i Lund, hade husen försetts med utrustning: skrivmaskiner, datorer, spisar, kylskåp, videoapparater, och så vidare.

AMNLAE hade tagit vara på råd och skaffat sig insikten att all hjälp måste vara självhjälp. Man strävade efter att klara sin ekonomi mer och mer själv. Så hade man inrett en cafeteria, en restaurang, en sybehörsaffär där man kunde köpa material och dit man kunde lämna in handgjorda dukar, barnkläder etc till försäljning. En liten hotellavdelning fanns för tillresta gäster.

Husen var välhållna, välmålade och vackert möblerade och med en sjudande aktivitet på alla plan: kurser i maskinskrivning, språk, skönhetsvård där man även talade om hygien.

En liten videosal fanns med filmer i undervisningssyfte om barnavård, hantering av livsmedel, sjukdomar, med mera. Till ett rum kunde man gå och få hjälp med skrivarbete och i ett annat kunde man få lyssna till högläsning.

I denna helhet ingick allmän rådgivning och en kvinnomottagning. Denna försåg SKV med basläkemedel, undervisningsmaterial och visst lönestöd till kvinnor som skulle lära sig ta över arbetet på kliniken. Där har man nu möjlighet att ta diverse prover, göra analyser och lite mikroskopsarbete.

Enligt Linda var trycket stort på den lilla mottagningen.

Kvinnorna kommer tidigt på morgonen och får en köbricka. De söker för infektioner, familjeplanering, graviditet, och så vidare.

Kriget mot USA och contras förde med sig att kvinnornas självkänsla ökade/vaknade. Linda menade att kravet på preventivmedel var ett uttryck för detta och att kvinnorna var noga med att sända sina döttrar till skolan. Kvinnorna var också angelägna om att delta i kurser och utbildningar.

AMNLAE har klarat situationen bra än så länge. Med sin hjälp till självhjälp åt de fattigaste grupperna kan de inte ta fullt betalt för sina kurser etc, för då har de som AMNLAE vill hjälpa inte råd att gå dit.

Det finns med andra ord fortfarande behov av stöd och bistånd — från den rika världen till den fattiga.

Karin Lentz

"... kläden av mig kvinnan..."

En uppsättning av Shakespeares tragedi Macbeth har just haft nypremiär på Södra Teatern i Stockholm. Från ett hörn av scenen skrider Lady Macbeths vålnad fram och berättar den makabra historien i skepnad av Mikaela Hagelberg.

Text: Viveka Hansson Bild: Einar Larsson

Shakespeares pjäs Macbeth skildrar en maktkamp i Skottland under 1600-talet. En kamp i vilken paret Macbeth i sin strävan att bli kung och drottning inte skyr några medel. Det första lönnmordet på kung Duncan kommer snart att följas av flera.

Även om Lady Macbeth i Shakespeares text är den drivande kraften bakom de bestialiska dåden, är hon inte så framträdande i den yttre handlingen. Här skiljer sig Eva Fredmans uppsättning från mer traditionella Macbeth föreställningar. I Eva Fredmans uppsättning är det Lady Macbeths version av dramat vi får se.

Lady Macbeth är den enda levande på scenen, om än som gengångare. Macbeth, Banquo, Kung Duncan och de andra rollfigurerna är reducerade till rekvisita.

Mikaela Hagelberg lånar dem visserligen röst och rörelseförmåga, och det med sådan inlevelse att scenen snart är full av livfulla karaktärer, men det är ändå Lady Macbeth som styr skeendet från början till slut.

Alla dessa karaktärer får dessvärre inte leva så länge. Handlingen förs snabbt framåt och Lady Macbeths maktbegär har snart drivit flera av dem i graven. Mot slutet av pjäsen har Macbeth drabbats av stalinistisk förföljelsemani och drar sig inte för att mörda både kvinnor och barn.

De fasansfulla brotten väcker emellertid ångest och skuld hos förövarna. Lady Macbeth tar sitt liv. Macbeth, halvt galen av skuld, går sin överman till mötes på slagfältet. Han dödas av Macduff, precis som de tre häxorna i pjäsen har förutspått.

Macbeth är den blodigaste av Shakespeares alla dramer och historien har varit så mytomspunnen att folk ibland undvikit att uttala dess namn för att inte drabbas av olycka.

I stort sett håller sig Eva Fredmans tolkning av Macbeth nära Shakespeares. Även om Lady Macbeth är den som styr pjäsen, betraktas hon inte ur något nytt perspektiv. Dialogerna är förkortade och lämnar inte heller utrymme till någon annorlunda tolkning i vidare bemärkelse.

En klar behållning som ändå ger pjäsen en ny dimension är den humor i föreställningen som bärs upp av Mikaela Hagelberg. Små detaljer som till viss del ställer skuldproblematiken i ljuset.

Ett exempel är den scen när Lady Macbeth samtalar med Kung Duncan samma kväll som han blir mördad. Duncan tafsar närgånget på Lady Macbeths bröst under konversationens gång. Inte så att han förtjänar att dö för den sakens skull, men det verkar i stunden förmildrande på Lady Macbeths skuld till mordet.

Malcolms sätt att läsa och Macduffs sätt att stamma när de talar, är också komiska detaljer. Därtill kommer att Banquo verkar trögtänkt och Macbeth velig. Kanske känner sig Lady Macbeth nödgad att skaffa sig makt, omgiven som hon är av senfärdiga män. Även om hon måste styra genom sin man. (Säg den amerikanska presidentfru som inte kan leva sig in i problematiken).

Mikaela Hagelberg menar att Lady Macbeth är en aning naiv. Till en början förstår inte Lady Macbeth vidden av de dåd hon planerar.

— Jag tycker inte hon är alltigenom ond, även om hon handlar fel. Jag skulle gärna ha mer av hennes styrka, säger Mikaela Hagelberg efter föreställningen.

— Dessutom är hon uttråkad, hon går där och väntar på att Macbeth ska komma hem från slagfältet. Det är inte bara maktbegär som väcker hennes planer, det är också brist på sysselsättning.

En aspekt av skuldfrågan ligger i det faktum att Lady Macbeth var kvinna. Är det just detta att hon inte är man som gör hennes handlingar så utpräglad djävulsk?

För Shakespeare är femininitet och mordiska uppsåt uppenbart oförenliga. För att vinna styrka inför de nattsvarta dåd hon planerar, tillkallar Lady Macbeth högre makter i en passage i pjäsen.

*Kommen andar,
I som på mordartankar passen upp,
Och kläden av mig kvinnan. Fyllen mig
Från topp till tå bräddfull med värsta grymhet...*

Litteraturvetaren och författaren Marilyn French menar i en tolkning av Shakespeare, att Lady Macbeth underlåter att hävda den feminina principen och därmed faller djupare i onskans dypöl än någon man någonsin kan sjunka.

Macbeth är visserligen mördare, men hans brott består inte i att han mördar andra människor. På slagfältet har han redan hyllats för att han tagit livet av flera fiender. Hans brott är oförmågan att välja de slaktoffer som hans kultur väntar sig.

Lady Macbeths brott är skändligt därför att det kränker hennes sociala roll. Hon uppfattas som övernaturligt ond. Mikaela Hagelberg menar att det delvis har att göra med vår starka bindning till en modersfigur. Det kvinnliga är starkt sammanlänkat med det moderliga.

— Om bilden av den heliga modern rubbas så vacklar hela ens världsbild, säger Mikaela Hagelberg. Modern symboliserar trygghet och pålitlighet. Om vi inte kan lita på henne, vem kan vi då lita på?

Att mordiska kvinnor ger oss rysningar och gåshud är uppenbarligen inte ett fenomen som är begränsat till Shakespeares tid. Mot bakgrund av de viljestarka kvinnor som skildras i många aktuella filmer, framstår Lady Macbeth som en högst tidsenlig kvinnokaraktär.

I filmen "Handen som gungar vaggan" är barnflickan i själva verket en psykopat i stånd att ta livet av familjen. I "Basic Instinct" dras hjälten obönhörligt till en farlig mörderska spelad av den vackra Sharon Stone. I "Farliga förbindelser" blir den svikna älskarinnan ett livsfarligt hot mot familjeidyllen. Listan skulle kunnas göra längre. Liksom Lady Macbeth skyr de inga medel för att nå vad de vill ha.

Att Macbeth spelas på många håll just nu är ingen slump enligt Mikaela Hagelberg. Macbeth har alltid haft speltoppar under dystra tider och nu ser det mörkt ut på många håll i världen.

Med en djävulsk kvinna som den onda drivkraften i en tragisk historia känns Macbeth troligen lika angelägen för oss idag som den gjorde för publiken i början av 1600-talet.

"Den steniga vägen till själviskt, ensamt oberoende? eller den jämna vägen till hemmets varma hård? Myterna tillåter aldrig någon medelväg på kartan över kvinnans moraliska universum", skriver Susan Faludi.

Med "Backlash — kriget mot kvinnorna" har hon författat en av förra årets absolut mest intressanta debattböcker.

Faludi, journalist på Wall Street Journal och belönad med det åtråvärda Pulitzerpriset, har lagt ner stor skicklighet på att blottlägga och granska myter och vanföreställningar som förtrycker moderna kvinnor.

Författarinnan tar avstamp i det faktum att många ogifta, yrkesarbetande amerikanska kvinnor möter en nidsbild av sig själva, skräckskildringar i media, filmer, inom modet, skönhetsindustrin och i populärpsykologiska böcker. Myterna får dem — som "sviker sin fortplantningsplikt för att jaga collegeexamina och karriär" — att känna sig som djur på cirkus.

"Skjut henne!"

I filmer som Adrian Lynes "Farliga förbindelser" utmålas den ensamstående kvinnan som ett rabiatt, egoistiskt monser.

Sensmoral: Det bästa man kan göra med denna hemska kvinna är att döda henne. Och vem är det som håller i pistolen? Naturligtvis filmens segrarinna: mannens plikttrogna hustru. Filmen zoomar i slutminuten in familjeporträttet på vägen. Biopubliken kan andas ut: kärnfamiljen är återupprättad.

Faludi går igenom vetenskapliga undersökningar som visar att ensamstående kvinnor — tvärtemot den bild som utmålas om dem — trivs med sin självständighet, sin sexuella frihet och sitt yrke.

Myterna gör dock allt för att "tala dem till rätta". Viljan att stävja dessa "alltför" självständiga och självförsörjande kvinnor, maskeras bakom till synes sakliga sifferuppgifter.

Backlash - Kriget mot kvinnorna **Susan Faludi** Norstedts förlag

Ett exempel: I mitten av 80-talet gjorde forskare vid universitetet i Harvard och Yale en äktenskapsstudie, vars resultat basunerades ut i press, TV och böcker över hela USA. Forskningsresultaten visade hur en välutbildad 30-årig kvinna bara hade 27 procent chans till giftemål. Vid 35 år har chansen att bli lyckligt gift minskat till blott 5 procent, och vid 40 år det nästan kört. Inte mer än 1.3 procent av de 40-åriga, välutbildade kvinnorna kan enligt studien då få sig en man.

Senare visade sig hela undersökningen sakna vetenskaplig relevans. Dementin tystades dock ner. Siffrorna passade — även om de var felaktiga — medias syften.

Bakslag på bakslag

Susan Faludi poängterar hur amerikanska medier spelar en central roll som upprätthållare och beskyddare av 50-talets traditionella könsroller. Film- skönhets- och modeindustrin, antiabortrörelsen, TV och populärpsykologin hakar på.

Tillsammans utgör industrierna ett massivt hot mot kvinnorörelsen. 70-talets

feminister får ofta skulden för att självständiga kvinnor "mår dåligt". De har lurats av kvinnorörelsen, krävt och fått "alltför stor frihet". Nu kan de inte längre hantera den.

Bokens titel "Backlash" kan översättas med "motreaktion" eller "bakslag". En av Faludis teser är att de amerikanska kvinnorna för varje litet framsteg i kampen för lika rättigheter får gå två steg tillbaka. De möts av en motreaktion — från alla håll, ett unisont, fördömande budskap. Moralkakorna paketeras snyggt, men blir i Susan Faludis skoningslösa strålkasterljus bara alltför uppenbara.

Cocooning — en bluff

När yrkesarbetande gifta — som ogifta — kvinnor klär sig i dräkt och kostym för att undgå faran att betraktas som objekt på jobbet — fylls modehusen istället med rysch-psych och kort-kort.

Dräkterna tas bort ur sortimentet. TV-serierna framställer kvinnor som fogliga hemmafruar, i behov av beskydd. Alltför självständiga tendenser stryks ur manuskripten. När antalet kvinnor på arbetsmarknaden ökade i slutet av 80-talet plockade media fram oraklet Faith Popcorn som hittade på en helt ny trend "cocooning". Nu skulle kvinnorna sluta förvärvsarbeta och istället dra sig tillbaka till hemmets livmoder för att pyssla med heminredning och matlagning.

Trenden — som spreds över Europa — var helt taget ur luften. Ändå ansades den och blev ett pekfinger mot yrkeskvinnorna: Ni är impopulära.

Ballerinans snurr

När löneklyftorna på 80-talet hade nått 50-talsnivå blev rubrikerna: "löneklyftan mellan könen på väg att minska!"

Rubriker som "Kvinnor invaderar mannens värld!", kunde mer sanningsenligt ha skrivits: "Fler och fler kvinnor fast som sekreterare".

Karriärkvinnor utmålas som fula och utbrända. De missar naturligtvis drömprinsen. Feminister beskrivs som demoner, hopplöst passé.

Recensioner

Utmärkande drag för den motreaktion som Susan Faludi talar om är att kvinnor ska "bli kvinnliga igen", de ska lägga in bakväxeln, gå tillbaka till en mytomspunnen tid när alla var rikare, yngre och mäktigare. Den feminina kvinnan är för evigt statisk och barnslig. Susan Faludi skriver:

"Hon är som ballerinan på den gamla speldosan med de oföränderliga anletsdragen, små och flickaktiga, kvitrande röst och en kropp som sitter fast på en pinne, snurrar i en spiral som aldrig vidgas".

70-talets kvinnorörelse i USA hade blivit landets mest dynamiska kraft för sociala förändringar, det största hotet mot konservativa värderingar och intressen, också hos enskilda grupper som ogillade idéer om sexuell frigörelse. Motreaktionen skyndade sig att slå till mot den nya kraften — och man attackerade från alla flanker samtidigt.

Nertystat problem

Bakom motreaktionen pekar Susan Faludi på ett nertystat problem — väl så intressant i sammanhanget.

Vetenskapliga undersökningar pekar på att den amerikanska mannen anser att hans manlighet sitter i att vara "en god familjeförsörjare". Procentuellt sätt är det fler män än kvinnor som mår dåligt av att vara ensamstående. De drabbas som ensamstående oftare av psykiska problem och depressioner. Ett ökat antal kvinnor på arbetsmarknaden, som försörjer sig själva, gör många män vilsna.

Håller de på att fråntas sin manlighet?

Istället för att gömma de verkliga problemen, lyssna på speldosan och försöka vrida klockan tillbaka till 1950, borde vi kanske diskutera de nya människorollerna. Hur män och kvinnor — utan att må dåligt — kan skapa samliv och samförstånd — på lika villkor.

"När man läst denna bok känner man sig stridsberedd, beredd att stoppa motreaktionen innan den ens får fäste i Sverige" skriver journalisten Maria-Pia Boëthius i förordet till Backlash — kriget mot kvinnorna.

Maria Domellöf

Första doktorn i feministisk filosofi

Ulla Holm i Göteborg blev först i Norden med att doktobra i feministisk filosofi i slutet av januari.

"Modrande och praxis, en feministfilosofisk undersökning" heter den och det handlar om praktisk filosofi.

I sin avhandling skiljer Ulla Holm bland annat på de biologiska funktionerna som innebär att kvinnan är havande och födande, och på de egenskaper, aktiviteter och uppgifter som modrande utgör.

Att modra är att ansvara, vårda och ta hand om ett barn från det barnet är fött tills det klarar sig på egen hand. Av hävd har denna uppgift till största delen varit kvinnornas, men det är just av hävd och sedvana, argumenterar Ulla Holm.

Det är ingen naturlag att kvinnor skulle vara bättre lämpade för dessa uppgifter eller att det är medfödda instinkter hos enbart kvinnan.

Modrandet har genom tiderna värderats lågt, det har inte betraktats som en aktiv syssla utan som något som är behäftat med att vara kvinna. Och det är ingen tillfällighet att det är mest kvinnor som arbetar med professionellt modrande, såsom i den svenska barnomsorgsmodellen, till exempel.

Att vara mor i biologisk mening är inte detsamma som att vara mor i socialt hänseende, är en av Ulla Holms slutsatser.

Denna slutsats bidrar till ett utmärkt argument för att pappor mer ska delta i modrandet av sina barn.

Modrandet är den centrala diskussionen i Ulla Holms avhandling, men hon går också igenom olika feminismer och feministiska filosofers arbeten och teser.

Avslutningsvis konstaterar Ulla Holm att feministfilosofi ännu inte har en given plats i den filosofiska, akademiska världen, att det förmodligen ankommer på feministerna själva att vara öppna och inbjudande. Hon antyder till exempel ett närmande till Aristoteles och Ludwig Wittgenstein, som enligt sina teorier borde varit feminister idag.

Maria Jacobson

KONSUMENTMAKT

Under hösten 1992 har SKV, med ekonomiskt stöd från konsumentverket, genomfört projektet *Konsumentmakt*. Det handlade om livsmedelspolitiken och konsumenterna.

Flera lokalavdelningar har haft offentliga möten om dessa frågor, och många har genomfört studiecirkelar.

Vi Mänskor 4/92 var ett temanummer som handlade om "makten över maten, jorden och konsumtionen".

SKV har också tryckt och distribuerat en folder, "Tänk på detta när du köper julkappar" och en affisch om kontoköp: "Köp en, betala för två".

Projektet avslutas med ett seminarium i Uppsala den 14 mars. Alla SKV:are och andra intresserade är hjärtligt välkomna!

Närmare upplysningar från Zaida, tel: 031-14 40 28. Hon tar också emot anmälningar till seminariet.

Svenska Kvinnors Vänsterförbund

Stora förändringar inom KDV

Det var franska motståndskvinnor som 1946 tog initiativet till bildandet av Kvinnornas Demokratiska Världsförbund (KDV), där SKV har varit med från början. Nu hade det franska kvinnoförbundet, UFF, inbjudit till ett stort KDV-möte i Paris i november förra året. Mötet hölls i anslutning till UFFs 17:de kongress.

Från Sverige reste Lena Hjelte från Olofström och jag. UFF-kongressen ägde rum i Nanterre, en stad nära Paris, och var som vanligt välorganiserad med omkring 400 delegater från hela Frankrike, förutom många utländska gäster. Det visade sig att vårt deltagande sponsrades av lokalavdelningen i Avignon. Tyvärr hann vi inte prata så mycket med kvinnorna därifrån.

De franska kvinnornas problem liknar våra egna. Hög arbetslöshet, låg lön, försämrade levnadsvillkor för barn och gamla, sexuella trakasserier och våld mot kvinnor.

Någon sa att de var glada för att vintern var mild, eftersom folk inte hade råd att köpa bränsle.

UFF är EG-motståndare, och besvikna över att ja-sidan fick knapp majoritet i folkomröstningen om Maastrichtavtalet. De är rädda för en militärunion. Redan finns samarbete mellan tyska och franska trupper, och Mitterand har lovat att bidra med sina atomvapen i en eventuell EG-armé. De är också rädda för att den franska välfärden ska försämrats till EG-nivå.

Tyvärr hade bara en dag avsatts till det viktiga KDV-mötet som följde på kongressen. Det kom kvinnor från 31 länder: från Australien, Afrika, Latinamerika, Asien och USA, förutom representanter från de europeiska organisationerna. Kina,

som inte är medlem i KDV, hade skickat två observatörer. (Ett stort internationellt möte, en uppföljning av Nairobi, äger som bekant rum i Peking 1995).

Det blev ett tämligen kaotiskt möte, där alla inlägg översattes till och från engelska och franska. Samtidigt pågick muttrande översättningar till italienska, spanska, tyska, ryska och arabiska runt om i rummet. Det blev ibland svårt att koncentrera sig.

KDV har haft en del bakslag den senaste tiden. Huvudkontoret måste flytta från Berlin. Tidigare har förbundet haft gratis lokaler vid Unter den Linden, där det nu tas ut marknadsmässiga hyror.

Mötet beslöt att flytta KDV:s huvudkontor till London tills vidare. KDV:s president Fatima Ibrahim bor där. Eftersom hon har fråntagits sitt sudanesiska pass, kan hon inte resa obehindrat i Europa. Detta har gjort samarbetet med Berlin och Paris onödigt svårt. London är dock en tillfällig lösning, fram till KDV-kongressen som är planerad till hösten 1993 på Cypern.

De kubanska kvinnorna framförde en inbjudan till en solidaritetsmanifestation den 8 mars. SKV hade tänkt ordna en charterresa till Kuba, så att många skulle få tillfälle att vara med, men tyvärr har anmälningarna uteblivit. Vi hoppas dock att vi kan skicka någon representant dit.

Som vanligt var det inspirerande att träffa så många starka kvinnor från hela världen. Men överallt är det stora problem, och det var många som vädjade om vår solidaritet. De grekiska kvinnorna fruktar att kriget på Balkan ska sprida sig till Grekland. Krigshetsarna är högljudda och kamppropet är "Makedonien tillhör oss!"

En jugoslavisk kvinna skulle ha kommit, men hon fick inte utresetillstånd. Vi hade hoppats att mötet kunde ha enats om någon gemensam aktion för Jugoslavien, men tiden räckte inte till.

För att stärka samarbetet i Europa, har SKV bjudit in alla europeiska systerorganisationer till ett möte i Göteborg i maj 1993.

Aase Bang

Augusta Tonnings FOND

Augusta Tonnings Vilohemsfond
delar ut följande stipendier
för 1993

Siv Dahlgren, Karlstad, får 2.500 kronor som bidrag till studier i Montessoripedagogik.

Agneta Stenström, Karlstad, får 4000 kronor för att kunna delta i ett solidaritetsmöte på Kuba, 7-10 mars 1993.

Piteå-Munksunds SKV-avdelning får 2000 kronor för att kunna skicka en representant till ett SKV-seminarium.

SKVs Umeåavdelning får 4000 kronor för att, bland annat, delta i seminariet Konsumentmakt i Uppsala 13-14 mars 1993.

SKV-Olofström får 1000 kronor för att göra ett studiebesök på Emmaus-Björkä.

SKVs förbundsstyrelse får 2500 kronor för att täcka rese-utgifter för en medlem till ett KDV-möte, eventuellt på Cypern 1993.

Göteborgs SKV-avdelning får 1000 kronor för att kunna sända en medlem till ett SKV-projekt.

Aase Bang, Karlstad, och **Lena Hjelte**, Olofström, får 3000 kronor för deltagande i KDV-möte i Paris.

Stipendierna delas ut på
Internationella Kvinnodagen.

Fondstyrelsen

SVENSKA KVINNORS VÄNSTERFÖRBUND

Postgiro 50 50 95-0 Insamlingskonto 5 13 23-4

**Barnängsgatan 23
116 41 Stockholm
Tel: 08-640 92 05
(Tisdag och torsdag 13.00-15.00)**

**Linnégatan 21
413 04 Göteborg
Tel: 031-14 40 28
(Måndag-fredag 10.00-15.00)**

SKV är partipolitiskt obundet och verkar för ett demokratiskt samhälle med en ekonomi som inte bygger på profit utan på människors behov, ett samhälle fritt från alla former av förtryck.

Förbundets målsättning är:

- Att verka för jämlikhet mellan kvinnor och män och för kvinnors deltagande på alla områden av det ekonomiska, sociala och politiska livet, samt att verka för ett socialt och ekonomiskt rättvist samhälle där alla har ett meningsfullt arbete.
 - Att verka för ett samhälle där alla barn och ungdomar kan känna trygghet och har lika värde, och där de tillförsäkras fysisk och psykisk hälsa, och ges samma utbildningsmöjligheter.
 - Att verka för fred, allt framtidsarbets grundval — mot krig och imperialism — krigens främsta orsak.
- Förbundet vill verka för allmän och total nedrustning.
- Att verka för skydd av vår egen och framtida generationers miljö, för ett resursbevarande samhälle som tar hänsyn till människors verkliga behov och sambanden i naturen.
 - Att verka för solidaritet mellan folken, för folkens nationella oberoende, för de förtrycktas befrielsekamp, för en värld fri från varje form av ekonomiskt, politiskt, socialt och kulturellt förtryck, mot fascism och rasism.
 - Att bekämpa all kommersiell exploatering av såväl vuxna som barn.

* * * * *

SKV har i korthet följande historia:

1914 bildades Föreningen Frisinnade Kvinnor under parollen: Mot krigspsykos, för demokrati och kvinnors likställighet.

År 1931 utvidgades förbundet så att ett samarbete blev möjligt mellan alla kvinnor som önskade en samhällsutveckling i vänsterriktning. Då fick förbundet sitt nuvarande namn.

År 1946 anslöts Svenska Kvinnors Vänsterförbund till Kvinnornas Demokratiska Världsförbund, (Womens International Democratic Federation, WIDF).

KDV har konsultativ status hos FNs ekonomiska och sociala råd, samt hos UNESCO. Denna status innebär rätt att yttra sig vid sammanträden och att framlägga egna förslag.

SKV-avdelningar

Ambjörby
Ellen Eriksson
Box 414
680 52 Ambjörby
Tel: 0563/802 32

Centrala avd i Göteborg
Barbro Andersson
Väwarevägen 2 D
433 75 Partille
Tel: 031/95 76 03

Karlstad
Siv Dahlgren
Mellqvistvägen 1
663 00 Skoghäll
Tel: 054/51 39 15

Lund
Astrida Svensson
SKV-Lund
Box 1208
221 05 Lund
Tel: 046/20 08 22

Piteå-Munksund
Siri Aldrin
Strandvägen 5
941 00 Piteå
Tel: 0911/372 76

Umeå
Katarina Sandström
Klaverstråket 32
902 57 Umeå
Tel: 090/12 17 38

Arvika
Brita Tener
Högåsvägen 4
671 00 Arvika

Göteborgsdistriktet
Zaida Hagman
Säckgränd 3
415 03 Göteborg
Tel: 031/25 31 65

Katrineholm
Gunnel Rudin
Storgatan 46 A
643 00 Vingåker
Tel: 0151/122 00

Malmö
Anna Landberg
Bildesgatan 1
211 57 Lund
Tel: 046/23 40 76

Skellefteå
Barbro Viklund
Fäbrogatan 5
931 56 Skellefteå
Tel: 0910/885 47

Uppsala
Anneli Granholm
Studentstaden 4
752 33 Uppsala
Tel: 018/54 26 07

Boden
Marianne Soutukorva
Rädisvägen 6
961 48 Boden
Tel: 0921/723 77

Göteborg Bjurslätt
Harriet Engman
Långströmströmen 50 A
Tel: 031/53 66 96

Kramfors
Elisabeth Östlund
Fiskja 5221
872 00 Kramfors

Mölnadal
Gunhild Johansson
Storgatan 26
413 31 Mölnadal
Tel: 031/27 71 04

Skövde
Karin Sandelin
Mariestadsvägen 75
541 00 Skövde

Östersund
Li Öm
Divisionsgränd 4
831 38 Östersund
Tel: 063/10 30 64

Finspång
Anna-Lisa Göransson
Grytölsvägen 24
612 00 Finspång

Gävle
Elsa Kontturi
Kapellvägen 5
804 26 Gävle
Tel: 026/19 19 57

Linköping
Sonja Wahlstein
Eklundsgatan 5
582 63 Linköping
Tel: 013/13 08 48

Olofström
Carina Gillberg-Björk
Snöbärsvägen 12
293 00 Olofström
Tel: 0454/400 77

Stockholms innerstad och norra förorter
Gerd Thambert
Åsögatan 170:1
116 32 Stockholm
Tel: 08/641 46 51

Förbundsordförande:
Aase Bang
Herrgårdsgatan 12
652 25 Karlstad
Tel: 054/18 99 61

Forshaga-Kil
Ingela Ahlberg
Prästbol PI 7003
665 00 Kil
Tel: 0554/153 07

Karlshamn
Sonia Karlsson
PI 1049
290 72 Asarum
Tel: 0454/291 60

Luleå
Agnes Wennberg
Vinkelgränd 1
951 41 Luleå
Tel: 0920/195 34

Orust
Erni Friholt, vice ordf.
Stocken 2127
440 80 Ellös
Tel: 0304/512 15

Stockholms södra förorter
Eva Danielsson
Pelargatan 16
121 47 Johanneshov
Tel: 649/ 57 00

POSTTIDNING

BEGRÄNSAD EFTERSÄNDNING

Vid definitiv efter-
sändning återsänds
försändelsen med nya
adressen på baksidan
(ej adressidan)

Prenumerera på Vi människor!

Det är tidningen som berättar om kvinnors verklighet i Sverige och i andra länder. Som visar samhället ur perspektiv som du inte hittar någon annanstans. Som vill väcka glädje och vrede – ge kunskap och insikt.

Prenumeration på Vi Mänikor:

Helår: 120 kr

Stöd: 200 kr

Gåvo: 100 kr

Namn

Adress

Postnummer/ort

Porto

vi människor

prenumeration

Barnängsgatan 23

116 41 STOCKHOLM

VI MÄNSKOR behövs PRENUMERERA!

Fyll i kupongen så vidarebefordrar vi den till din lokalavdelning.

- ☐ Jag är intresserad och vill veta mer om SKV
☐ Jag vill bli medlem i SKV

Namn

Gatuadress

Postadress

Telefon

Porto

Svenska Kvinnors Vänsterförbund
Viktoriahuset
Linnégatan 21
413 04 GÖTEBORG